

LUNDS
UNIVERSITET

Socialhögskolan

Magisterkurs i socialt arbete med barn och unga
SOA 240
Vårterminen 2005

*Hur synliggörs
barnperspektivet
i kontaktfamiljsprocessen?
en undersökning med fokus på avslutningen*

Författare: Yvonne Schantz
Handledare: Maria Bangura Arvidsson

Abstract

The most common preventive and treatment service for children in child welfare services in Sweden is the contact family program. The number of children who are involved in the program has steadily increased. Usually it is a single mother who apply for or is offered this service. The aim with a contact family is that the parent should get respite and that the child should have its network enlarged and sometimes get a male role model.

The purpose of this study was to look into how children's perspective was considered in the contact family process. I have studied the process in order to see how it works and to see to what extent children is participating. I also looked into how the process is concluded.

My method consists of a study of registers, a study of documents and a study of interviews with children and young adults.

The principal theories that I have applied are attachment theory, Bronfenbrenners ecological theory and childhood sociology theory.

The results from the studies show that childrens participation varied from none at all up to full participation. The process of conclusion varied quite a lot and depended partly on how the children had participated earlier in the process. When young adults were interviewed they brought about a deepened knowledge what the contact families had meant to them when they were children.

Innehållsförteckning

Abstract.....	2
Innehållsförteckning	3
Förord	5
Kapitel 1 Inledning, problemformulering och syfte.....	6
Inledning.....	6
Problemformulering.....	6
Syfte.....	7
Frågeställningar.....	7
Definitioner av begrepp	8
Kontaktfamilj.....	8
Barnperspektiv	8
Kapitel 2 Metod och urval.....	10
Registerstudien.....	11
Tillförlitlighet.....	11
Aktstudien	11
Tillförlitlighet.....	13
Etiska överväganden	13
Intervjustudien.....	14
Tidigare intervjuundersökning.....	15
Etiska överväganden.....	16
Tillförlitlighet.....	16
Källkritik.....	17
Barnintervjuer.....	17
Att forska om och med barn	18
Disposition för den fortsatta framställningen.....	21
Kapitel 3 Tidigare forskning.....	21
Forskning om kontaktfamiljer.....	21
Rapporterna ”Kontakt på kontrakt” och ”39 kontaktfamiljer-en studie av förväntningar och motiv”	23
Rapporten ”Ensamma föräldrar och vanliga familjer”	24
Forskning om förebyggande arbete	26
Forskning om processen att vara hjälpsökande	28
Sammanfattning av kunskapsläget.....	29
Kapitel 4 Teoretiska utgångspunkter	30
Anknytningsteori.....	30
Utvecklande dialog	31
Utvecklingsekologisk teori.....	32
Barndomssociologisk teori.....	34
Delaktighetsstegen.....	35
Kapitel 5 Resultatredovisning och analys.....	36
Registerstudien.....	36
Analys	38
Aktstudien	40
Ansökan om kontaktfamilj, beslut och mål med insatsen.....	41
Barnets behov	41
Barnets delaktighet.....	42
Efter avslutad insats	43
Analys	44
Intervjustudien.....	50
Ungdomarnas situation idag.....	50
Orsak till att de fick kontaktfamilj.....	51
Tiden i kontaktfamiljen.....	51
Tiden på landet.....	52
Viktiga personer i kontaktfamiljen.....	53
Särskilda händelser.....	54
Barnens kontakt med socialtjänsten	54

Upphörande av insatsen kontaktfamilj	55
Avslutningen	58
Kontakten idag med kontaktfamiljen	59
Kontaktfamiljens betydelse	59
Barnets delaktighet	60
Hur man kan förbereda barn och göra barn delaktiga	60
Analys	60
Kapitel 6 Sammanfattning	66
Kapitel 7 Slutdiskussion.....	67
Källförteckning.....	71
Referenser.....	71
Andrahandsreferenser.....	73
Offentligt tryck.....	74
Övriga källor.....	75
Bilaga 1 Intervjuguide barn o ungdomar.....	76
Bilaga 2 Brev till informanter.....	77
Bilaga 3 Frågemanual till akter.....	78

Förord

Arbetet med att skriva den här uppsatsen har varit som en "orientering". Processen har pågått under ett antal år och det är många personer som funnits vid "kontrollerna" och uppmuntrat och/eller hjälpt mig ta ut ny färdriktning i "kontaktfamiljsterrängen". Jag vill rikta ett tack till alla dessa och nämner först Eva Thorsén som var min inspiratör och medhjälpare vid den första kontrollen i Wattholma! Min tidigare chef Christer Berg gav mig möjlighet att genomföra mina första intervjuer med barn. Anna Sjömark och hennes arbetsgrupp var under 90-talet en källa till inspiration och mitt fortsatta intresse för ämnet.

De barn och ungdomar som jag intervjuat vill jag förstås rikta ett särskilt stort tack till! Jag har genom er fått insikter som tvingat mig att reflektera över socialtjänstens arbete.

På den sista etappen är det många som bidragit. Maria Kuisma som hjälpt mig med layout och annat som rört data och Svereric Öhman som hjälpt mig med statistikbearbetning. Min nuvarande chef Mary Nilsson har stöttat mitt projekt och givit mig möjlighet till ledighet. Kjerstin Bergman på Socialstyrelsen har bidragit till att jag kunnat genomföra kurs och uppsatsskrivning. Mina kollegor Lena Hellman och Kristian Fagerberg vill jag tacka för att ni stod ut med min mentala frånvaro på arbetet när jag var som mest engagerad och absorberad av uppsatsskrivandet.

Min handledare Maria Bangura Arvidsson har följt mina strapatser och visade vänligt men bestämt (när jag trodde att det bara var att gå över mållinjen) att kompassriktningen pekade åt ett håll där stigen var lite längre och besvärligare än jag trott. Maria, Du har varit till mycket stor hjälp med dina synpunkter. Och Du visade rätt väg!

Tack också pappa Calle för att jag fick möjlighet att lära känna dig och förstå varifrån jag fått vissa drag.

Slutligen ett stort tack till min familj; Roland, Maria och Petra. Roland för din hjälp med abstracten till engelska; Maria för att du kommit med kloka synpunkter när jag förirrat mig i texten och Petra för att du läst min uppsats och uppmuntrat mig.

Yvonne Schantz augusti 2005

Kapitel 1 Inledning, problemformulering och syfte

Inledning

I början av 1990-talet var jag enhetschef för en placeringssektion inom socialtjänsten. Jag funderade över vad det var som gjorde att vi fick fler och fler kontaktfamiljsärenden. Jag och en kollega som arbetade med utbildningsfrågor genomförde ett projekt runt kontaktfamiljer där biologiska föräldrar, kontaktfamiljsföräldrar och socialsekreterare träffades under ett veckoslut för att undersöka vad en kontaktfamilj betyder ur olika aspekter. Urvalsprincipen för dem som deltog var att de inte skulle ”ha något barn ihop”. Det blev en grupp på femton kvinnor som diskuterade och umgicks under denna helg. Det bestående intrycket var att alla tyckte att kontaktfamilj är en bra insats. Alla ansåg att de hade något att vinna. Men de som kanske mest berörs i processen; barnen och deras synpunkter saknades.

Några år senare fick jag möjlighet att intervjua barn om vad de tyckte om att ha kontaktfamilj. En liten flicka konstaterade uppgivet och ledset under intervjun med mig att hon inte kunde åka till sin kontaktfamilj längre. Ingen vuxen hade förklarat för henne varför det var så och hon hade inte fått möjlighet att ta avsked av familjen och de kompisar hon hade där. Hennes berättelse väckte tankar hos mig om vikten av att uppmärksamma avslutningar och avsked.

Problemformulering

Barnperspektivet har skrivits in i Socialtjänstlagen 1998 och man kan fundera på om detta har förändrat synen på när man beviljar kontaktfamilj och hur processen ser ut (SOU 1996/97:124). Begreppet kontaktfamilj kom till i samband med den nya Socialtjänstlagen som trädde i kraft 1982 (SFS 1980:620). Ett nytt förhållningssätt inom socialtjänsten markerades genom principerna helhetssyn, frivillighet, självbestämmande och normalisering. Bistånd får inte uppfattas som tvingande eller kontrollerande. För att förverkliga lagens intentioner måste nya insatser skapas och kontaktfamilj var en sådan insats. Med denna insats avsåg man att stödja barnfamiljer genom andra familjer; vanliga familjer som skulle kunna erbjuda föräldrar och barn ett utökat nätverk och vardagligt stöd (SOU 1979:80:1). Det är oftast ensamstående mammor med barn som beviljas kontaktfamilj. Insatsen är tänkt att vara förebyggande så att sociala problem inte uppkommer eller förvärras.

Bilden idag är att antalet barn som har kontaktfamilj har ökat år från år. I Sverige fanns år 2003 totalt 22.500 barn med insatsen kontaktperson/familj jämfört med 1982 då antalet var 3.950. Ökningstakten för insatsen är enligt socialstyrelsens aktuella lägesrapport 5% för åren 1999-2003. I undersökningskommunen hade 144 barn år 1984 insatsen kontaktfamilj och år 2004 hade antalet ökat till 478 barn; en ökning med 325%.

Ett vanligt skäl som anges när kontaktfamilj beviljas är att barnet ska få tillgång till en ”hel” familj med både mamma och pappa och att kontaktfamiljen ska bidra till ett utökat nätverk för barnet. Men vad betyder det för ett barn att bryta upp från sin invanda miljö någon helg per månad för att vistas i en annan familj?

Eftersom ett motiv till att kontaktfamilj tillsätts ofta är att barn ska få nya relationer och ett större nätverk bör man reflektera över hur insatsen ska avslutas. Avslutningen är en separation som man behöver hjälpa barnet att hantera. Anknätningsmönster och hur man klarat av tidigare separationer varierar från barn till barn varför socialtjänsten behöver ta hänsyn till hur detta ser ut för det enskilda barnet i kontaktfamiljsprocessen (Bowlby 1969-1982). Hur kan ett barnperspektiv i just kontaktfamiljsprocessen se ut med tanke på barnets möjlighet att göra sin röst hörd och bli delaktig? I den här uppsatsen vill jag undersöka om och hur barnperspektivet synliggörs i processen, och jag har särskilt inriktat mig på hur avslutningen ser ut.

Syfte

Syftet med min uppsats är att belysa om och hur barnperspektivet beaktas när man tillsätter, följer upp och avslutar en insats med en kontaktfamilj inom socialtjänsten. Detta undersöks utifrån akter och barns egna utsagor och med särskilt fokus på hur insatsen avslutas.

Frågeställningar

- Hur ser processen i kontaktfamiljsärenden ut?
- Framkommer barnperspektivet i utredningen, under tiden som insatsen pågår och vid upphörandet och i så fall på vilket sätt?
- Är barnen delaktiga i processen?
- Hur sker avslutningar?

Definitioner av begrepp

Kontaktfamilj

I lagstiftningen och i den nationella statistiken finns begreppet kontaktperson/familj som ett enda begrepp, men i praktiken har det utvecklats till två olika insatser även om gränserna ej är skarpa.

Enligt Socialtjänstlagen 3 kap 6 § tredje stycket är definitionen av kontaktfamilj följande ”nämnden kan utse en särskild person (kontaktperson) eller en familj med uppgift att hjälpa den enskilde och hans eller hennes närmaste i personliga angelägenheter, om den enskilde begär eller samtycker till det. För barn som inte har fyllt 15 år får kontaktperson utses endast om barnets vårdnadshavare begär eller samtycker till det. Har barnet fyllt 15 år får kontaktperson utses endast om barnet självt begär eller samtycker till det.”

Kontaktperson/kontaktfamilj likställs i lagtexten, men har fått olika innebörd i barnavårdspraktiken. Som kontaktfamilj ska man ge stöd och avlastning och ha ett barn boende hos sig vanligtvis någon/några helger per månad. Som kontaktperson handlar det om att vara en vuxen som kan finnas till hands och lyssnar och som gör någon aktivitet tillsammans med den unge; någon som är en förebild. Kontaktfamilj ges oftast till yngre barn och kontaktperson oftast till äldre barn.

Insatsen kontaktfamilj beviljas ofta efter ansökan från förälder med motiv att föräldern behöver avlastning och/eller att barnet behöver ett utökat nätverk. Ibland finns även motivet att barnet behöver en manlig förebild. Insatsen kan också ges efter att socialtjänsten har gjort en barnavårdsutredning efter en anmälan och funnit att barnet har behov som en kontaktfamilj ska tillgodose.

I denna uppsats är det kontaktfamilj i den betydelsen att ett barn vistas i en annan familj som avses.

Barnperspektiv

Det är viktigt att ha ett barnperspektiv i en studie av kontaktfamiljer eftersom barnet är direkt berört av insatsen. Utmärkande för begreppet barnperspektiv är dock att det inte är ett perspektiv utan flera och att det finns olika definitioner av det. Jag kommer att redogöra för

följande olika barnperspektiv; samhällets, vuxnas och professionellas samt barnets eget barnperspektiv.

Samhällets barnperspektiv

Barn ska enligt FN:s Barnkonvention, som Sverige ratificerade 1990, ha rätt att uttrycka sin åsikt och få sin åsikt beaktad. Enligt samma konvention fastslås att när åtgärder rör barn skall det särskilt beaktas vad hänsynen till barnets bästa kräver. Dessa principer skrevs in i Socialtjänstlagen 1998 (1 kap 2§ och 3 kap 5§ SoL).

I undersökningskommunens riktlinjer står att man

”för att kunna ha ett barnperspektiv ska man sätta barnet i fokus och i alla beslut som påverkar den unges livssituation noga analysera vilka följder ett beslut kan få för ett enskilt barn eller ungdom eller för barn/ungdomar som grupp./../ . Ett barnperspektiv innefattar också den grundläggande tanken att barn är sårbara och behöver särskilt stöd och skydd”.

Vuxnas och professionellas barnperspektiv

Detta perspektiv handlar om att vuxna försöker se på världen med barns ögon. Barn ses som sårbara och i behov av stöd i sin utveckling att bli vuxna. Vuxna har tolkningsföreträde. Eftersom begreppet barndom varierar historiskt, kulturellt och socialt kommer begreppet barnperspektiv att göra detsamma. Mona Sandbaek (1999) menar att det verkar finnas en tyst överenskommelse mellan professionella och föräldrar att det är de vuxna som bestämmer om det finns ett problem eller inte och detta utan att man frågat efter barnets åsikt. Hon skriver vidare att föräldrars återhållna syn på att ej vilja informera barn om varför sociala insatser ges delas av professionella eftersom det inte verkar finnas några rutiner för hur man informerar barn. När det gäller forskning skriver Sandbaek (1999) att föräldrar har kontroll över i vilken mån forskare får tillgång till barnens berättelser och forskare har kontroll över tolkningen av barns berättelser.

Barns barnperspektiv

Barn är utifrån FN:s barnkonvention egna subjekt och medskapande aktörer i utformningen av sina liv. Per Olav Tiller (1991) menar att barnperspektivet först och främst är konkret och handlar om hur världen ser ut för barn. Det är det som barnen ser, hör, upplever och känner som är deras verklighet. Vidare menar Tiller att barnet själv är en sakkunnig informant. Det finns ingen bättre expert på att vara 5 år än 5-åringen själv. Barn utvecklar egna strategier som underlättar för dem att agera i olika sammanhang och forma sina liv. Sandbaek (1999) skriver

att man i en studie om barn som klienter frågade barnen om deras dagliga liv och sociala framsteg och att man genom frågorna kan ha hjälpt till att lyfta fram aspekter av barnens liv som man sällan frågar om. Barn som har problem på några områden har inte nödvändigtvis problem på alla områden. En del barn förknippar socialtjänstens insats med trevliga upplevelser snarare än med problem när man frågar dem.

Kapitel 2 Metod och urval

Jag har valt att studera avslutade kontaktfamiljsärenden. Detta val har jag gjort utifrån att mitt fokus ligger på hur ärenden avslutas. Mitt material består av en registerstudie, en aktstudie och en intervjustudie. Jag kommer att för varje studie redogöra för urvalsmetod, tillvägagångssätt, bearbetning och analys, tillförlitlighet och etiska överväganden. I slutet av metodkapitlet redogörs för källkritik beträffande studierna.

Jag har valt att ha både en kvantitativ och en kvalitativ ansats i min metod; dvs triangulering enligt Jan Trost (2005). För att få fram olika perspektiv har jag med hjälp av olika ”linsar” försökt se och förstå hur barnperspektivet beaktas i socialtjänstens arbete med insatsen kontaktfamilj.

Den kvantitativa delen har jag valt för att belysa omfattning och försöka urskilja mönster. Den kvalitativa ansatsen har jag valt för att få en fördjupning genom akter och intervjuer och särskilt belysa processen vid avslutningar.

Kvalitativa data menar Martyn Denscombe (2000) är produkten av en tolkningsprocess. Data produceras medan de tolkas och används av forskaren. Forskarens jag spelar en viktig roll i produktionen och tolkningen av kvalitativa data. Jag vill därför kort nämna om bakgrunden till mitt intresse för forskningsfrågor om ”kontaktbarn”. Jag har vuxit upp med en ensamstående mamma och i ett stort nätverk av släktingar. Jag har inte haft kontakt med min biologiska pappa förrän sent i mitt vuxna liv. Från det jag var i 5-årsåldern åkte jag under många somrar till ett sommarhem på landet långt bort från den stad jag bodde i. Sommarhemsvistelserna innebar för mig separationer från en för mig van och känd miljö, och jag har både goda och mindre goda minnen från den tiden.

Registerstudien

Den kvantitativa registerstudien är ett steg i urvalet till aktstudien och innefattar alla avslutade kontaktfamiljsärenden i min undersökningskommun under år 2004. Det första steget var att ta fram listor på barn där kontaktfamiljsinsats avslutats under 2004. I kommunen skiljer man i statistiken på kontaktperson och kontaktfamilj. En assistent hjälpte mig att ur dataregistret ta fram listor med ärenden där barn haft kontaktfamilj. I registret finns 66 avslutade ärenden uppdelade på tre listor. Varje lista motsvarar en placeringsenhets arbetsområde och innehåller ungefär samma antal barn.

De uppgifter som finns på listorna är namn på barnet, födelsedata, när insatsen kontaktfamilj påbörjades samt avslutandedatum under 2004. Det framgår inte om barnet är aktuellt på annat sätt inom socialtjänsten. Den bearbetning av listorna som jag gjort är att från förnamnet utläsa om barnet är pojke eller flicka. När detta ej gick att utläsa utgick jag från personnumrets tredje siffra. Utifrån barnets namn gjorde jag även en grov skattning om barnet kunde antas ha invandrarbakgrund eller ej.

Jag har gått igenom listorna på barnen för att se hur länge insatsen varade innan den avslutades. Det visade sig att 18 barn fått insatsen avslutad inom ett år vilket kunde vara allt från någon vecka upp till ca sju månader. Enligt min mening kan man tala om en avbruten insats i dessa fall. När en kontaktfamilj tillsätts är syftet, enligt min erfarenhet åtminstone, att barnet ska kunna åka till sin kontaktfamilj under något år.

Jag har med hjälp av en kollega bearbetat materialet i ett statistiksystem. Denna bearbetning bestämde jag att göra först efter den manuella genomgången av datalistorna då jag tyckte mig se intressanta mönster.

Tillförlitlighet

Tillförlitligheten av data bedöms av mig som hög då kommunen har ett enhetligt dataregistreringssystem sedan några år tillbaka. Felregistreringar kan förstås ändå förekomma.

Aktstudien

För att få en fördjupning av materialet i registerstudien har ett urval av tio akter gjorts. Kriterier för att ingå i detta urval blev att barnet haft kontaktfamilj under en längre period än ett år och att ärendet avslutats under år 2004.

Skälet till mitt bortval av ärenden där insatsen varat kortare tid än ett år är att jag anser att processen troligtvis varit för kort och att det förmodligen inte går att utläsa så mycket ur akterna omkring det barnperspektiv jag vill undersöka. Det återstod 48 ärenden där insatsen hade varat mellan ett och nio år. Gruppen bestod av 26 pojkar och 22 flickor.

Anmärkningsvärt är att i gruppen där insatsen varat allra längst; mellan sju-nio år, utgjorde pojkarna fem ärenden av totalt sex.

I urvalsprocessen har jag följt Denscombe (2000) och gjort ett systematiskt urval, vilket är en variant av slumpmässigt urval. Jag slog ihop datalistorna och gav varje ärende en siffra från 1 till 48. Jag bedömde att tio ärenden av 48 var en tillräcklig mängd för min aktgranskning. Jag valde därefter ut vart femte ärende. På detta sätt har jag fått med barn från alla tre placeringsenheterna. Jag har inte gjort något urval för ålder eller för kön, men genom vart femte barn blev urvalet tillräckligt varierat för att vara representativt.

Tabell 1

Grupp för aktgranskning

Längd på kontaktfamiljsinsatsen

Kön och Ålder vid avslutning	1 år	2 år	3 år	4 år	5 år	7 år	8 år
Pojke 11			x				
Flicka 6	x						
Pojke 3	x						
Pojke 17							x
Flicka 12						x	
Pojke 6			x				
Pojke 9				x			
Pojke 18				x			
Flicka 7		x					
Flicka 15					x		

Inför mitt arbete med bearbetning och analys av aktmaterialet var assistenter på två kontor utanför min ordinarie arbetsplats behjälpliga i att ta fram akter och ordna rum där jag kunde gå igenom aktmaterialet. Jag fanns alltså på respektive kontor vid aktgenomgången. I några fall visade det sig att ärendet fortfarande var aktuellt trots att kontaktfamiljsinsatsen var

avslutad eller att ärendet hade återaktualiserats. Jag fick anledning att fundera över både möjligheter och svårigheter att forska inom sin egen organisation. Jag träffade vid mina besök på kontoren socialsekreterare och enhetschefer och märkte att man hade mer eller mindre uttalade funderingar över varför jag var där och granskade deras ärenden. Varför var just dessa akter föremål för mitt intresse? Jag fann det nödvändigt att vid dessa tillfällen beskriva mitt syfte och uttala att det inte var socialarbetarnas arbete jag skulle undersöka. På det tredje kontoret har jag min ordinarie arbetsplats och där utmärkte jag mig inte som besökare när jag gick igenom personakterna.

I vissa fall fanns information om barnen i två akter; både i socialsekreterarens och i kontaktfamiljssekreterarens akter.

Tillförlitlighet

Jag anser att det systematiska urvalet rätt väl speglar avslutandepopulationen, både när det gäller könsfördelning och den uppskattade andelen barn med invandrabakgrund.

Jag har vid aktgranskningen haft stöd av en frågemanual med tolv frågor. Frågorna avser att undersöka processen i ärenden där barn får en kontaktfamilj.

Vid granskningen har jag för varje akt haft en blankett där jag skrivit ner information från akten utifrån varje fråga i frågemanualen. Barnet har på denna blankett givits ett fingerat namn.

Etiska överväganden

Jag har begärt tillstånd att för forskningsändamål få ta del av personakter för att göra min undersökning och har fått ett sådant beslut av myndighetschefen inom individ- och familjeomsorgen. Ärendena är avidentifierade i min redovisning och barnen har givits fingerade namn.

Jag hade från början tänkt göra intervjuer med några socialsekreterare och kontaktfamiljssekreterare utifrån de akter jag granskade. Anledningen till att jag ville komplettera med intervjuer är att mycket information troligtvis inte finns nerskriven. Varför gjorde jag då inte intervjuer när jag såg att aktmaterialet var begränsat? Att vara någon som "forskar" inne i sin egen organisation är komplicerat. Risken finns att socialsekreterare känner sig granskade och bedömda i sitt arbete. Att jag är utvecklingsledare inom individ- och familjeomsorgens organisation och ingår i ledningens stab ser jag som ytterligare en komplikation. Jag vet att det är känsligt att bli granskad i sitt arbete där man ofta trots ambitioner inte lyckats nå dit

man önskat av olika orsaker; ibland för att man inte haft nödvändiga resurser. När jag har varit på de olika kontoren för att gå igenom akter har jag någon gång mött handläggare som sagt "oj, det där är mitt gamla ärende..där skulle jag kanske gjort mer". Jag känner stor respekt och ödmjukhet inför det arbete och den möda många socialsekreterare och kontaktfamiljssekreterare lägger ner i sitt dagliga sociala arbete för att göra det så bra som möjligt för barn och familjer.

Intervjustudien

Intervjumaterialet består dels av två intervjuer som jag genomfört nu under våren 2005 samt fyra intervjuer som är gjorda för tio år sedan med barn som då hade en pågående kontaktfamilj. I materialet ingår även en intervju med en mamma, Anna, som gjordes i samband med barnintervjuerna för tio år sedan. Sammantaget är det alltså material ur sju intervjuer som jag använder.

I urvalet till intervjuundersökningen utgick jag från ett utvärderingsprojekt från 1994 som resulterade i rapporten "Kontaktbarn-utlämnad eller inlemmad"(Yvonne Schantz 1995). I detta projekt intervjuade jag sju barn och en mamma till ett av barnen. Eftersom endast förnamnet på barnet fanns i mitt gamla intervjumaterial har jag erinrat mig barnens efternamn med hjälp av några tidigare kollegor. Två barn kunde vi inte komma ihåg efternamnen på och de kunde jag alltså inte återfinna. Jag fick hjälp av en assistent på kontoret att via kommuninvånarregistret få fram adresser till dessa numera unga vuxna personer.

Jag skrev brev till de fem personer som jag hade fått fram adresser till. Till en ungdom som inte var myndig skickade jag som information även ett likadant brev till föräldern. I mitt brev framgick att jag i samband med att jag skriver en magisteruppsats ville göra en uppföljning av den intervju jag gjorde med dem för 10 år sedan om deras upplevelser av att ha kontaktfamilj. Två ungdomar svarade och var positiva till att bli intervjuade när jag kontaktade dem. Övriga tre har ej gått att nå av olika anledningar och har inte heller svarat eller reagerat på mitt brev. Jag har valt att ej skriva påminnelsebrev till dem.

I telefonsamtal med informanterna berättade jag mer om syftet med intervjun. Informanterna fick själva välja var intervjun skulle äga rum. En intervju gjordes på mitt kontor och en intervju gjordes i informantens hem. Vardera intervjun tog cirka en timme.

Som stöd i förberedelsearbetet med intervjuer och intervjuguide har jag använt Trosts (2005) definition av kvalitativa intervjuer. Den kvalitativa intervjun innebär att man vill förstå hur informanterna tänker och känner, vilka erfarenheter de har och hur deras föreställningsvärld ser ut. Jag har utformat intervjuguiden utifrån följande teman. Hur har ungdomarna det idag? Hur var det under tiden de hade kontaktfamilj? Upphörandet av kontaktfamiljen; hur gick det till? Har man kontakt idag med sin tidigare kontaktfamilj? Jag har också frågat om särskilda personer och särskilda händelser under den tid de hade kontaktfamilj och bitt de intervjuade konkretisera händelser.

Tidigare intervjuundersökning

Urvalet till intervjuundersökningen som utgör underlaget till rapporten "Kontaktbarn-utlämnad eller inlemmad" (1995) gick till på följande sätt. I mitt förberedelsearbete hade jag en telefonkontakt med min tidigare handledare Thomas Lindstein för att diskutera hur en intervjuguide skulle utformas och hur stort urvalet av barn borde vara.

Min önskan var att intervjua barn med pågående kontaktfamiljsinsats sedan minst två år tillbaka. Förslag på lämpliga barn att intervjua lämnades av kollegor till mig. Jag skrev brev till ett tiotal föräldrar och fem föräldrar var villiga att låta sitt barn intervjuas. Några av barnen jag intervjuade var syskon. Barnen var från åtta år och upp till 16 år. Antalet intervjuer blev åtta.

Till stöd för intervjun hade jag en guide med frågor om barnens familj, deras kontaktfamilj, fritiden hemma och i kontaktfamiljen. Jag ställde också frågor om hur det var första gången de åkte till sin kontaktfamilj och hur de hade det där idag. I intervjun ingick också att barnen fick rita nätverkskartor. Intervjuerna gjordes med hjälp av bandspelare. Jag transkriberade intervjuerna från ljudband till skrift med mina frågor och barnens svar ordagrant återgivna. Dessa intervjuer och barnens nätverkskartor har bevarats av mig.

Mitt syfte med dåvarande utvärdering var att undersöka om man som barn kände sig inlemmad i sin kontaktfamilj. Av misstag kom ett syskonpar, där kontaktfamiljen plötsligt avbrutits, med i mitt urval. Detta var ett värdefullt misstag som gjorde att jag fick syn på avslutningens betydelse ur barnens synvinkel. När jag därefter intervjuade en liten flicka om hennes pågående kontaktfamilj berättade hennes mamma, som satt med vid intervjun, att hon själv haft en "extrafamilj" som plötsligt avbrutits. Jag bad då att få göra en särskild intervju med henne.

Inför studien för denna uppsats läste jag igenom informanternas tidigare intervjuer då de var 10 år respektive 14 år för att, om de så ville, kunna ge tillbaka något av vad de tidigare sagt om tiden i kontaktfamilj. Jag valde att ge återblicken när intervjun var avslutad.

Etiska överväganden.

När jag skulle få fram adressuppgifter till mina tidigare informanter valde jag att ej gå in i socialregistret för att få fram adresser till dem. Jag ville inte ha någon bakgrundskunskap som vid intervjutillfället skulle kännas obekvämt. Även om jag inte har möjlighet att gå in och läsa dessa sekretesskyddade akter ansåg jag att bara vetskapen om att de var aktuella inom socialtjänsten skulle kunna begränsa mig. Jag har också bemödat mig om att skydda informanternas integritet så att endast de själva ska kunna känna igen sig i studien. Jag har gjort detta genom att tona ner särskilda kännetecken och ge dem fingerade namn.

Jag övervägde om jag skulle skicka påminnelsebrev till de tre personer som jag ej kunde nå eller som ej avhördades. Jag beslutade mig för att avstå trots att mitt intervju-material blev begränsat. Anledningen är att jag inte alls vet deras nuvarande livsomständigheter och att jag utgår ifrån att de hade hört av sig till mig om de velat bli intervjuade.

Tillförlitlighet

Två personer var villiga att låta sig intervjuas i studien inför denna uppsats. Utifrån detta begränsade material har jag funderat runt tillförlitligheten. Möjligtvis är det så att de som lät sig bli intervjuade igen hade mer positiva upplevelser av sin kontaktfamilj och också upplever att de har ett bra liv idag. Jag kan också tänka mig att de som inte besvarade mitt brev kanske hade positiva upplevelser, men i sin livssituation idag inte tycker att de vill göra en återblick. En av dem jag skrev brev till befann sig utanför Sveriges gränser. Övriga två kunde jag inte nå. Det skulle ha varit intressant att få veta deras livsomständigheter idag.

Intervjuerna med informanterna; en ung man, Lars, och en ung kvinna, Lena, spelades in med hjälp av bandspelare och jag har därefter överfört intervjuerna från ljudband till skrift. Jag har skrivit ner deras uttalanden, men rensat från småord och upprepningar. Jag har ej skrivit ned mina egna frågor då jag följde intervjuguiden till största delen om än inte alltid i "rätt" ordningsföljd. Mina informanter behövde oftast endast några stickord från mig för att fortsätta

berätta utifrån intervjuguidens frågor. Jag har vid utskriften skrivit ner deras uttalanden efter den struktur som intervjuguiden har.

Jag har lyssnat igenom banden vid flera tillfällen även efter utskriften för att vara säker på att jag fångat essensen i det ungdomarna uttalar.

Källkritik

Aktmaterialet var i vissa fall inte omfattande då journalanteckningarna oftast var kortfattade. I de fall där förälder ansökt om kontaktfamilj var utredningen inte särskilt fyllig. I några ärenden där man haft en uppdelning på en socialsekreterare och en kontaktfamiljsekreterare har jag efterhand fått söka efter uppgifter i båda akterna för att få svar på mina frågor.

Tillförlitligheten hade kunnat bli större om jag också gjort intervjuer med handläggare som förmodligen kunnat ge kompletterande information.

Jag har varit trogen och följt min intervjuguide till informanter och min frågemanual till akterna. Genom att jag själv skrivit ut intervjuerna med informanterna från bandspelare har jag också kunnat säkerställa att informationen är korrekt. Även i den tidigare barnintervjuundersökningen har jag använt en intervjuguide och själv skrivit ut intervjuerna från bandspelare. Intervjumaterialet är dock begränsat och de som ej besvarade mitt brev skulle förmodligen ha givit en annan bild än de som lät sig bli intervjuade som unga vuxna. Den litteratur och forskning jag hänvisar till i min text har jag funnit genom litteratursökning i databas och via referenser i litteratur och forskningsrapporter. Det urval som jag gjort anser jag vara representativt för området.

Barnintervjuer

Vid genomläsning av mina tidigare intervjuer blev det tydligt att det inte hade varit så lätt för mig att intervjua barnen när de var barn. Ibland fick jag ställa många frågor och fick ändå inte särskilt utförliga svar. Ibland hade jag svårt att styra samtalet med mina frågor. Det enda hjälpmedel jag använde var nätverkskartor, i övrigt var samtalet styrt av min frågeguide. Frågeguiden låg framför oss på bordet bredvid bandspelaren och jag hade förklarat vad frågeguiden var till för. Nätverkskartan ritade vi mot slutet av samtalet och samtalet runt nätverkskartan spelades också in. Så här efteråt kan jag tycka att jag var naiv och att jag borde ha förberett mig annorlunda och bättre genom att ha haft fler hjälpmedel vid samtalen med barnen. Sven G.Hartman (1991) har reflekterat över barn i en intervjusituation jämfört med när man använder kontaktmediet papper och penna. Han menar att barn med skrivandets hjälp

kan få distans till sina egna tankar. Vid en intervju kan det bli en yttre dialog mellan barnet och den vuxne där barnet anstränger sig att få denna dialog att fungera.

Jag har reflekterat över när Lars som åttaåring svarar på min fråga vem han pratar med om han är lite ledsen eller om någon varit dum mot honom. Han svarar följande:

”Lukas...Ja, han är en bråkig kille, den bråkigaste, fast ibland är han snäll”. Jag förstår inte hans svar och tror att han missuppfattat min fråga. Jag frågar igen om han tycker det går bra att prata med denne Lukas om han är ledsen och Lars svarar prompt ja. Då tyckte jag att det var ett lustigt svar som inte var svar på min fråga. Idag tror jag att det i Lars svar troligtvis fanns en djupare mening som jag med mitt vuxenperspektiv inte förstår.

Jag ser en påtaglig skillnad i att intervjua de två barnen som unga vuxna. Samtalet flöt på ett helt annat sätt och jag behövde bara ge några stickord så fördes samtalet vidare och de gav ytterligare information. Det var faktiskt roligare att intervjua dem som vuxna. Det får mig att reflektera över svårigheten att samtala med barn och att använda barn som informanter. Jag tror att det för socialarbetare kan ligga en lockelse att prata mer med de vuxna eftersom de är lättare att förstå; man är på samma våglängd.

Man måste öva sig och förbereda sig väl när man ska samtala med barn. Jag är övertygad om att vi måste lyssna på och samtala med barn i större utsträckning, men vi måste samtidigt vara medvetna om skillnaderna och utveckla vår förmåga till barnsamtal. Det gäller att hitta sätt och hjälpmedel som får oss som vuxna att förstå barn och inte minst försöka förstå vad det är hos oss själva som kan begränsa vår förståelse.

Jag funderar efteråt på en intervju med en flicka och om jag kunde ha pratat med henne på ett annat sätt. Hon svarade snällt på mina frågor som utgick från att hon regelbundet åkte till sin kontaktfamilj. Det tog en bra bit in i intervjun innan jag fick klart för mig att kontaktfamiljen faktiskt hade upphört och att det var något hon var ledsen över.

Att forska om och med barn

Bodil Rasmusson (1998) skriver i sin avhandling hur man kan utgå från ett barnperspektiv; att se världen ur barns synvinkel. Begreppet barnperspektiv används flitigt, men ges många olika innebörder som inte alltid klart definieras. Rasmusson hänvisar till Gullestad (1991) som

hävdar att begreppet är mångtydigt och föränderligt, och att det inte nödvändigtvis behöver ges en klar och entydig definition. Det hör tvärtom till den typ av begrepp som fungerar bäst när det på ett associationsskapande sätt kan inspirera tanken till att vandra i vissa riktningar.

Det finns inte ett barnperspektiv utan många. Rasmusson refererar till Kjoerholt (1991)

”Men, hellre än ett barnperspektiv ser jag framför mig många barnperspektiv, ungefär som fasetterna i en diamant. Det vi ser är avhängigt av vem som ser, och av hur diamanten hålls upp mot ljuset. Barnperspektivet är en vuxen konstruktion där infallsvinkel, forskningsmetod och egna kulturella och personliga förutsättningar kommer att påverka ljusförhållandena och vara utslagsgivande för vilket barnperspektiv man finner (min översättning från norska) (sid 69)

En aspekt som berörs är problem i kommunikationen mellan barn och forskare. Rasmusson refererar till Chris Jenks (1992) och den paradox som han formulerat. Ett hinder som denne ser det är att barn både är mycket nära och lätta för vuxna att identifiera sig med och samtidigt främmande, avlägsna och svåra att lära känna. Andra forskare som refereras till är Fine & Sandstrom (1988) som menar att barn har en egen hemlig värld, som de inte utan vidare ger vuxna tillträde till. De har förmågan att anpassa sina utsagor efter vad de tror att vuxna vill höra och kan tillrättalägga sina svar på ett sådant sätt att de undviker att avslöja de hemligheter som inryms i barns egen kultur.

En annan forskare som refereras till är Tiller (1988) som menar att det faktum att vi själva varit barn är både ett hinder för förståelse och själva grundbulten för vår förmåga till inlevelse i barns värld. Eftersom vi själva varit barn, tror vi att vi förstår, men i själva verket hindras vi av vårt vuxencentrerade tänkande. Men samtidigt kan det inte nog framhållas att intervjuarens förhållande till sin egen barndom är det helt avgörande i intervjuer med barn; att minnena är levande och närvarande eller åtminstone nära.

Rasmusson refererar till Crafoord (1993) som skriver” *barndomen kommer hela tiden tillbaka, men paradoxen är att vi samtidigt lämnat den bakom oss och aldrig kan nåden. Vi kan famla efter den, dra oss till minnes, fantisera och i bästa fall därmed lära känna något om oss själva*” (sid 13). Genom denna omvandlingsprocess finns en risk att vi som vuxna idylliserar barndomen. Det ligger en fara i att överföra den egna längtan efter en förlorad barndom till romantiska föreställningar om hur barn är oberoende av sociala och kulturella sammanhang Kjoerholt (1991).

Rasmusson refererar till Corsaro (1981). Denne menar att en följd av främlingskapet mellan barn och vuxna är att vuxna har en tendens att betrakta sådant som de inte förstår hos barnen som oväsentligt.

Björn Nilsson (1996) skriver att världen som vi mötte den som barn var på många sätt ny; den var inte fattbar, förklarad eller förutsägbar. Varje dag bar på nya erfarenheter; bakom varje dörr dolde sig nya saker. Mötena med andra var sprängfyllda med betydelse, nyfikenhet och förundran. Efterhand som vi fick fler erfarenheter, och de gamla upprepades, minskades den här kvalitén på världen; vi växte upp, blev erfarna och mogna.

Tullie Torstenson-Ed (2003) skriver att barn och vuxna är grupper som glider i varandra och förutsätter varandra, kroppsligt och erfarenhetsmässigt. Barnen blir vuxna och de vuxna har varit barn. Det som skiljer är att barnen inte har varit vuxna och att de därmed saknar en del av den erfarenhet de vuxna har, medan vuxna i gengäld tappat en del av de förmågor de hade som barn.

Mona Sandbaek (1999) gör en jämförelse mellan två studier; en studie av en grupp 10-14-åriga barn som var klienter i social eller barnpsykiatrisk verksamhet och en studie av alla 10-åriga barn i en kommun där man skulle bedöma risk och kompetens. I den senare undersökningen gav föräldrarna sitt medgivande till barnets deltagande och nästan alla barn deltog. När undersökningen gällde deras barn som klienter var föräldrar mycket mer restriktiva och framförde i huvudsak tre argument 1) att barnet var trött på att få en etikett och bli utsatt för särskild uppmärksamhet 2) barnet hade inte samma problem idag som när det aktualiserades hos sociala myndigheter och föräldrarna ville inte dra upp minnen av problem som hade övervunnits 3) barnet hade det särskilt svårt och man ville inte dra ytterligare uppmärksamhet till problemen. Föräldrarnas beslut begränsade klientbarnens möjlighet att fatta ett eget beslut om de skulle delta i undersökningen eller ej och begränsade förstås forskarnas möjlighet att nå dessa barn.

Sammanfattningsvis drar jag slutsatsen att det är ett mycket komplext område att forska om och med barn. Det som till synes verkar lätt blir vid närmare genomlysning bara svårare och mer komplicerat. Jag anser att man måste vara mycket öppen och lyhörd för att försöka förstå innebörden av det barn uttrycker.

Disposition för den fortsatta framställningen

Jag kommer att gå igenom tidigare forskning som är relevant för området; forskning om kontaktfamiljer, forskning om förebyggande arbete och forskning om processen att vara hjälpsökande. Därefter kommer jag att beskriva de teorier som jag använder i analysen av mina studier; anknytningsteori, teori om utvecklande dialog, utvecklingsekologisk teori och barndomssociologisk teori. Jag kommer också att redogöra för en modell för tolkning av barns delaktighet på olika nivåer.

I kapitlet resultatredovisning och analys beskrivs varje studies resultat utifrån angivna teman. Analysen har jag valt att göra i slutet av varje studie och varje slag av material analyseras för sig. Därefter kommer kapitlet sammanfattning och slutdiskussion.

Kapitel 3 Tidigare forskning

Jag kommer först att gå igenom den forskning som finns om insatsen kontaktfamilj och därefter mer allmänt gå igenom forskning om förebyggande arbete inom socialtjänstens område. Jag kommer också att beröra forskning om processen att vara hjälpsökande.

Forskning om kontaktfamiljer

I kunskapsöversikten ”Vad vet vi om insatsen kontaktperson/-familj” skriver Gunvor Andersson och Maria Bangura Arvidsson (2001) att insatsen kontaktperson/kontaktfamilj för barn och unga är beforskad i obetydlig omfattning jämfört med fosterbarnsvård. Detta trots att kontaktperson-/familj i Sverige är den mest använda förebyggande insatsen inom socialtjänstens barn- och ungdomsvård.

De internationella forskarna Gould (1988) och Barth (1991) som Andersson och Bangura Arvidsson refererar till har studerat det svenska konceptet med kontaktfamiljer. I deras ögon tycks kontaktfamiljkonceptet vara tämligen unikt, inte minst för att kontaktfamiljerna tar hand om barnen i sina egna hem och över veckoslut. Internationellt sett är omfattningen av liknande insatser som kontaktfamilj mycket lägre och forskningen även av mycket ringa omfattning. Min genomgång begränsas till den svenska forskningen på området.

Andersson och Bangura Arvidsson (2001) refererar bl.a. till två rapporter; ”Att hjälpa sin nästa. En undersökning av kontaktfamiljer i Stockholm” den s.k. Stockholmsundersökningen av Sundell, m.fl. (1994) samt ”Socialt arbete med småbarn” (G.Andersson 1991). I den s.k.

Stockholmsundersökningen fann man att det var en stark överrepresentation av ensamstående föräldrar och att de flesta föräldrar uppgav att de själva tagit initiativ till att få kontaktfamilj; endast en femtedel hade aktualiserats genom anmälningar. Föräldrarnas beskrivning av de problem de upplevde i relation till sitt barn handlade i stora drag om samma slags problem som mammor utan social problematik uppgivit i andra sammanhang. Det var svårigheter att inte räkna till, att sätta gränser, att vara ensam om ansvaret och ha dåligt tålamod. De fyra parter som är inblandade i insatsen intervjuades om sina upplevelser. De flesta föräldrar upplevde att deras situation förändrats till det bättre. En liten grupp föräldrar menade att det som var dåligt med biståndet var att det förstärkte den egna känslan av otillräcklighet eller att det var förnedrande att be om hjälp. De intervjuade barnen svarade i nästan hälften av fallen att det var mammans behov av avlastning som var orsak till att de fått kontaktfamilj; en tredjedel hade inget svar. De flesta barn tyckte att det var spännande att åka till kontaktfamiljen. Deras beskrivningar av vad de gjorde i sin kontaktfamilj innehöll olika aktiviteter som att de lekte, cyklade, badade, gjorde utflykter. Samtliga kontaktfamiljer var nöjda med sina insatser. Socialsekreterarna tyckte i hög grad att familjernas situation förändrats till det bättre.

Författarna till Stockholmsrapporten gör avslutningsvis reflektionen att det är svårt att se något bistånd som innehåller så många möjligheter som en kontaktfamilj.

I forskningsprojektet "Socialt arbete med små barn" (Andersson 1991) intervjuades socialsekreterare och arbetsledare om sin syn på kontaktfamiljer. Dessa ansåg att syftet med kontaktfamiljsinsatsen var en möjlighet att ge ensamstående mammor med sociala problem avlastning. Ofta var föräldrarnas behov avgörande även om insatsen riktas till barnen. Man ansåg att om mamman fick stöd och avlastning återverkade det på barnen; det som är bra för mamman är bra för barnen. Författaren konstaterar att i mindre än hälften av fallen angavs som syfte eller ett bisyfte att det kan vara bra för barnen att få träffa andra vuxna, möta andra förebilder som komplement till föräldrarna, få lugn och ro eller få delta i aktiviteter, uppleva annan miljö och mer strukturerad tillvaro. Arbetsledare som intervjuades sade att man inte tänkt så mycket på barnen och att man egentligen inte vet någonting om vad insatsen innebär för dem.

I kunskapsöversikten om kontaktfamiljer har Andersson och Bangura Arvidsson även tagit med ett antal C- och D-uppsatser från högskoleutbildningar. Utifrån dessa uppsatser finner författarna

”Det tycks finnas en skiljelinje i tonåren, då ungdomar inte längre tycker det är lika roligt att få åka bort över veckoslutet och vara på landet med en kontaktfamilj i stället för att umgås med kamraterna i stan” (sid 67).

” i den mån yngre barn får komma till tals har de visat sig uppskatta kontaktfamiljens möjligheter, men de åker inte till en kontaktfamilj för sin egen skull. Enligt alla berörda parter, inklusive barnen är det för att deras ensamstående mamma behöver avlastning eller att syskon som bråkar med varandra ska få komma ifrån varandra ibland -för sina föräldrars skull.” (sid 67).

Avslutningsvis menar Andersson och Bangura Arvidsson att vi inte vet något om effekterna av insatsen, men att det samtidigt är svårt att bestämma vilka kriterier som är adekvata mått på ett lyckat resultat och hur lång tid som ska ha gått innan man läser av resultat. Är det förändringar i beteende och social anpassning eller i välbefinnande och relationer, som ska användas som kriterier?

Rapporterna ”Kontakt på kontrakt” och ”39 kontaktfamiljer-en studie av förväntningar och motiv”

Karin Lindén (2001) skriver i sin rapport ”Kontakt på kontrakt” om barnens relation till sin kontaktfamilj. ”För samtliga barn i studien förefaller det som om kontaktfamiljen står för en varaktig och nära relation” (sid 48). Hon skriver vidare att

”trots att kontaktfamiljerna är betydelsefulla och fyller viktiga funktioner för barnen så har de inte tagit över föräldrarnas kvalitativa funktioner. Föräldrar och kontaktfamiljer har balanserat sina roller och kontaktfamiljen har blivit ett komplement till föräldrarna i stället för ett substitut” (sid 49).

Lotta Berg Eklundh (2002) har i sin magisteruppsats ”39 kontaktfamiljer - en studie av förväntningar och motiv” intervjuat socialsekreterare, föräldrar och barn samt kontaktfamiljer. Socialsekreterarna förväntar sig att barnen ska få tillgång till andra vuxna och ett alternativt familjeliv. Berg Eklundh ställer sig frågan om samspelet mellan barnen och deras biologiska familj stärks eller om det alternativa familjelivet med goda förebilder leder till en försvagning av familjens inbördes relationer. Hon skriver vidare att dessa farhågor måste sättas i relation till barnets perspektiv vad gäller barnets behov av trygghet och struktur och att ibland slippa ta del av föräldrarnas bristande omsorgsförmåga.

De intervjuade barnen talade i Berg Eklundhs uppsats om de kompisar som de brukade träffa när de är hos sin kontaktfamilj. De beskrev olika aktiviteter som de kan göra och som varierade mellan vardaglig lek, sportaktiviteter och resor som de fick delta i. Barnen beskrev

att de uppfattade sin kontaktfamilj som snälla och att de tyckte om att vara där. En av de äldre pojkar sade dock att han inte var så intresserad längre av att åka dit. Ett par av de mindre barnen visste inte om att det var en kontaktfamilj utan uppfattade dem som vänner i familjen.

Insatsen är till för att föräldrarna förväntas få avlastning och stöd i sin föräldraroll. Barnen förväntas få uppmärksamhet, stimulans och trygghet och socialsekreterarna vill få möjlighet till insyn och i viss mån avlastning för sin oro. Att insatsen kontaktfamilj används i så stor utsträckning beror enligt författaren på att socialsekreterarna beskriver det som en insats som likt "Barbapappa" kan formas nästan hur som helst, efter klienternas men också socialsekreterarnas egna behov (Berg Eklundh, 2002).

Rapporten "Ensamma föräldrar och vanliga familjer"

Lisbeth Johnsson och Margareta Regné (2003) har i rapporten "Ensamma föräldrar och vanliga familjer" intervjuat kontaktföräldrar, biologiska föräldrar och socialsekreterare. Författarna beskriver att när den ensamstående föräldern ansöker om kontaktfamilj är det behov av avlastning som är det uttryckta hjälpbehovet. Andningshål för föräldern och behov av en manlig förebild uttrycks också som hjälpförväntan. En betydelsefull erfarenhet som man vill att barnen skall få är att se hur en riktig familj eller vanlig familj fungerar. Slutligen uttrycks även barnets behov av ett vidgat nätverk. Om inte klientfamiljen har kontakt med socialtjänsten av annan anledning än ansökan om kontaktfamilj så är det klientfamiljens uttryckta behov socialtjänsten utgår ifrån, inte de problem som föranleder hjälpbehoven.

Utifrån Johnsson och Regnérs studie har klientfamiljerna och socialsekreterarna som regel en likartad uppfattning. Socialsekreterarna uttrycker dock ibland ett inte helt öppet syfte att klientfamiljen skall lära sig föräldraskap genom påverkan från kontaktfamiljen. Att kontaktfamiljen bor i villa på landet, vilket ger möjlighet till utomhuslekar och att de har stor släkt och bekantskapskrets uppskattas av föräldrarna. Skillnaden mellan vardagslivet i den egna familjen och kalasen och äventyren i kontaktfamiljen tycks vara stor för en hel del barn.

Tiden för föräldrarna när barnet är i kontaktfamiljen ägnas åt att ha tid för sig själva, men inte göra något särskilt. Johnsson och Regné skriver

"om våra föräldrar inte gör särskilt mycket medan barnet är i kontaktfamiljen så är bilden den omvända för barnet. Den beskrivning våra föräldrar ger av barnets vistelse i kontaktfamiljen domineras av två saker: 1) mycket aktiviteter och 2) många kontakter" (sid 110).

Författarna skriver vidare att vad barnen själva tycker om att "bli bortskickade" en gång i månaden för att "mamma behöver vila" vet vi inte annat om än vad deras föräldrar berättar. Författarnas intryck är att föräldrarna inte alltid vet eller vill veta vad barnen tycker om att vara i sin kontaktfamilj. Frågan är känslig och väcker det dåliga samvetet till liv; att insatsen är till för föräldern och inte i första hand för barnet. Många föräldrar beskriver separationsproblem av olika svårighetsgrad. Socialsekreterarna tror att barnen i de flesta fall trivs i sin kontaktfamilj. Relationen mellan förälder och kontaktfamilj är för de flesta neutral och "mer affärsmässig". De vuxna har mycket lite kontakt med varandra. Där socialsekreterare haft som en målsättning att kontaktfamiljen skall lära ut föräldraskap och vara ett stöd i föräldrarollen har det inte lyckats särskilt väl. Det är författarnas åsikt att detta troligen endast kan utföras inom ramen för en professionell relation och inte bör ingå i ett kontaktfamiljsuppdrag. Många kontaktfamiljer betonar att de är till för barnet och inte dess förälder.

Det finns olika uppfattningar om man tror att relationen mellan kontaktfamilj och barnet och dess familj kommer att bestå när det upphört. Man drar slutsatsen att socialsekreterarnas tro på ett bestående nätverk i de allra flesta fall är ett önsketänkande. När det gäller kontakten mellan socialtjänst och förälder är den i den refererade studien näst intill obefintlig efter att insatsen beslutats. Man har omprövningssamtal varje halvår som egentligen inte någon utom socialsekreterarna tycker om. Förälder och kontaktfamilj menar att det som tas upp i omprövningssamtalen är rätt meningslöst, då man inte pratar om det som är angeläget för dem (Johnsson & Regnér, 2003).

Föräldrar beskriver i studien att man orkar lite mer genom avlastningen och att detta kommer barnet tillgodo. Mycket få föräldrar nämner något om vilken betydelse insatsen haft för barnet- förutom att barnet fått en lite mer lugnare och harmonisk mamma. Ingen förälder tycker att något blivit sämre i och med insatsen.

Författarna beskriver att det inte tycks finnas någon tidsgräns för hur länge insatsen kan pågå och inte heller finns mål uppsatta för hur vad som ska ha uppnåtts. Ovissheten om hur länge man får behålla insatsen skapar oro hos föräldern. De flesta socialsekreterarna i undersökningen menar att när barnet vant sig vid kontaktfamiljen så skapas band och relationer som inte kan klippas av hur lätt som helst. En socialsekreterare menar att socialtjänsten har ett ansvar när man tillsätter en insats. Johnsson och Regnér menar att det är

just att detta ansvar inte tas, som är det stora problemet med insatsen. Kontaktfamiljsärendena löper oftast bara på. De glesa uppföljningarna gör att ärendena glöms bort. En socialsekreterare säger att dessa ärenden prioriterar bort sig själva. Författarna menar att om så är fallet, att man inte vet något om de relationer och band som skapas och hur de utvecklas, hur ska man då kunna ta ansvar för detta?

I studien finns ett intressant resonemang runt de olika familjesystemen i den biologiska familjen och i kontaktfamiljen. Systemen bör, enligt författarna, ha en viss likhet och kunna öppna sig för varandra för påverkan. Enligt vad som framgår verkar det dock som att när kontaktfamiljen öppnat sitt familjesystem för att ta emot ett kontaktbarn vill man därefter sluta systemet igen. Författarna menar att om de två systemen är alltför slutna sker inget ömsesidigt utbyte och kontaktbarnet kommer att pendla mellan två skilda världar (Johnsson & Regnér, 2003).

Forskning om förebyggande arbete

Jag har gått igenom vad olika forskare skriver om förebyggande arbete inom socialtjänstens barn och ungdomsvård. Dagmar Lagerberg & Claes Sundelin (2003) definierar utifrån ett medicinskt språkbruk olika nivåer i det förebyggande arbetet; primärprevention som syftar till att förhindra problem innan de har uppstått, sekundärprevention som arbetar med en definierad riskgrupp eller med individer som är på väg att få problem. Tertiärprevention inriktas på att bota eller undvika ytterligare försämring då problem redan har uppstått. Lagerberg och Sundelin gör en genomgång av forskningsrapporter inom olika områden bl.a. inom tidigt föräldraskap. Resultaten visar att tidigt påbörjade, långvariga interventioner och interventioner som erbjuder omfattande tjänster och påverkar barns utveckling på flera sätt har god effekt.

Andersson och Bangura Arvidsson (2001) menar att det från medicinskt språkbruk lånade begreppet förebyggande insats kanske inte är helt adekvat i ett socialt sammanhang, där det är betydligt svårare än inom medicinen att finna "rätt" medel att förebygga framtida hot. Därtill finns det inom den nyare barndomsforskningen en kritik mot att vara så inriktad på att barn ska förberedas för ett välartat vuxenliv att man underskattar barndomens värde här och nu, medan den pågår. De menar att det kanske är lämpligare att beteckna insatsen kontaktfamilj som stödinsats här och nu, i stället för att se den som en investering för att förebygga problem i en oförutsägbar framtid.

Kari Killén (2000) beskriver en något annorlunda indelning av förebyggande arbete som hon hämtat från Daro (1999). På individnivå är det ett indikerat förebyggande arbete som bedrivs vilket skulle motsvara den tertiära nivån. Den sekundära nivån kallas enligt denna terminologi för selektivt förebyggande arbete och den primära nivån motsvaras av universellt förebyggande arbete. Killén (2000) menar att man i det förebyggande arbetet måste ha inriktningen att undvika uppkomsten av smärtsamma relationer mellan omsorgspersoner och barn. Det förebyggande arbetet skall inriktas mot att barn inte ska behöva växa upp utan någon barndom. Arbetet ska bidra till att förebygga psykiska problem och kriminalitet hos ungdomar och vuxna, samt nog så viktigt ska inriktningen vara att förebygga bristande omsorg hos nästa generation.

Killén (2000) menar att barns anknytningsmönster och överlevnadsstrategier visar vilken omsorg de får och hur de kommer att utvecklas i förhållande till andra. Hon menar dock att vi inom den professionella barnvården blivit så upptagna av samspel att vi riskerar att glömma bort att föräldrarollen är mer än bara samspel. Hon refererar till D.W. Winnicott som redan på 60-talet pekade på risken för en professionalisering av föräldrarollen genom begrepp som att öka föräldrakompetensen. Vi som professionella riskerar att kräva perfektion av föräldrarna. När samspelet mellan föräldrar och barn brister kan det även bero på olika psykosociala belastningar; bristande nätverk, ekonomiska problem, samlevnadsproblem, inre arbetsmodeller, psykiska problem eller missbruk. I sådana situationer kan fokuseringen på samspelet mellan barn och föräldrar bli ytterligare en belastning. Föräldrarnas självkänsla kan hotas, och det finns ett starkt samband mellan förälders självkänsla och deras sätt att vara förälder. Killén menar att vi måste prioritera ett bemötande som stärker föräldrarnas självkänsla. Omsorg och stöd till föräldrar spelar en central roll i det förebyggande arbetet och att man tydliggör barnet för föräldrarna. Killén skriver att man måste försöka kompensera otrygga anknytningar mellan föräldrar och barn genom att utveckla nya anknytningar som är tryggare.

David Gough & Helen Penn (2002) har undersökt olika former av familjestödsverksamheter. De fann att verksamheterna i förväg definierade klienternas problem och att klienternas valmöjligheter och självbestämmande var marginellt. Verksamheternas syfte var att främja förändring i beteende och kompetens hos mamman eller barnet eller hos båda. Fokus för verksamheternas del låg på känslomässigt stöd och interaktionen mellan mamma och barn. Det mammorna själva önskade var bättre ekonomiska resurser, barnomsorg, bättre hälsa och

fritid och att de kunde få tid då de kunde få vara fria från barnen under längre och mer återkommande perioder.

Rosalind H.Kirk (2003) har i en rapport beskrivit olika aspekter av stöd i tre familjestödsverksamheter; familjecentral, förskola och av socialtjänst driven familjestödsenhet. Studien är gjord ur ett utvecklingsekologiskt perspektiv. Hon fann bl.a. att faktorerna motståndskraft och barns utveckling samt föräldrars välmående är tätt sammanvävda med varandra. Genom att hjälpa till att utveckla stödjande nätverk och bygga relationer mellan familjer kan familjestödsverksamheter bli en skyddsfaktor för framtiden enligt forskaren.

Sven Hessle (2003) hävdar att nätverkstänkandet är det ”kitt” som förenar de tre nivåerna i hans tankefigur barn-familj-samhälle. Han skriver också ” *barn ses numer som aktörer, som aktiva subjekt i dialog med omgivningen. För den sociala barnvården innebär detta att man på ett helt annat sätt måste räkna med att barn väljer sina liv*” (sid 184). Han hänvisar till Donna LaMar (1992) som kunnat påvisa att barn som upplever extrema missförhållanden i hemmet på ett tidigt stadium i sitt liv, kanske redan i förskoleåldern, har förmågan att själva aktivt söka stödpunkter för sitt eget växande utanför det hem vars missförhållanden annars skulle hota att förgöra deras egen utveckling. Hessle skriver att i nuvarande familjeteorivåg av socialkonstruktivism antar terapeuten att varje individ konstruerar sin egen bild av verkligheten och därför är det viktigt att föra fram varje individs egen tolkning som legitim. Inte minst motiverar detta förhållningssätt att barnens egen tolkning ges legitimitet. Hessle beskriver hur kritik riktades mot hemma-hosbehandling som riskerade att bli samhällets kontrollörer i familjens privatliv. Han menar att den moderna formen med kontaktfamiljer delvis kan sägas ha kommit att ersätta hemma-hosverksamheten.

Forskning om processen att vara hjälpsökande

Faver, Crawford, Combs-Orme (1999) menar att tidigare forskning om hur man söker hjälp eller utnyttjar social service knappt har uppmärksammat familjer där barn riskerar att fara illa. Dessa familjer ser ofta inte problemutveckling i förhållande till sitt föräldraskap. Även om familjen inser sina problem menar forskarna att stigmatiseringen som är förknippad med att man hanterat sitt barn illa gör att man är motsträvig till att söka hjälp. De menar att forskningen bör identifiera de särskilda bekymmer föräldrar i omsorgssviktsituationer kan ha för att länka ihop förebyggande insatser och behandling.

Faver, m.fl. refererar till Trupin (1993) som bad socialarbetare att identifiera hinder för att barn skulle få nödvändig hjälp. Det vanligaste hindret som uppgavs var familjens brist på samarbete och att man missförstod barnens behov. Forskaren menar att hur ett problem definieras bestämmer om man söker hjälp eller ej och också var man söker hjälp. Han menar vidare att det kanske inte är inom något annat område av livet som vi kan förvänta oss större variation i uppfattningar mellan klienter och professionella än inom området föräldraskap, särskilt när det gäller disciplin och omsorgsnivå. Forskaren menar att det då inte är förvånande att klienter och professionella definierar problem olika och har olika förväntningar om vilken typ av stöd och hjälp som behövs.

Broadhurst (2003) har gått igenom forskning och litteratur runt processen att bli/vara hjälpsökande. Enligt rapporten finns det få undersökningar där man sett på hur individer upplever och bedömer problem. Det är dock en nyckelfråga i relation till att söka hjälp. I rapporten refereras till Merton (1983) som framhåller att ambivalens och att ha kontroll är viktiga inslag i processen att söka hjälp. Jan Horwath och Tony Morrison (2004) beskriver hur man kan utreda föräldrars motivation till förändring. Författarna refererar till Prochaska & Climente (1992) och deras "Stages of Change" modell. Modellen beskriver olika steg i en förändringsprocess där de första stegen är "före begrundan" och "begrundan"; dvs man är i processen från att vara omedveten om problem till att bli delvis medveten. Horwath beskriver sju steg i fasen "begrundan" som är viktiga att tänka igenom i en barnavårdsutredning. När en förälder är medveten om problemet, men ännu inte beredd till förändring befinner man sig i ambivalensfasen. Horwath och Morrison menar att ambivalensfasen är en naturlig fas och att den är en del i förändringsprocessen som vi som professionella behöver veta mer om och inte påskynda. Om vi i en utredningssituation inte tar hänsyn till denna fas och för snabbt tolkar att en förälder är motiverad till en insats så riskerar vi att bli besvikna när föräldern sedan inte fullföljer behandling eller insatsen.

Sammanfattning av kunskapsläget

Vi vet att de vuxna; föräldrar, kontaktfamilj och socialsekreterare tycker att insatsen kontaktfamilj är en bra insats. Insatsen beviljas oftast till förälder som avlastning för att föräldern ska få egen tid. Utifrån internationell forskning menar forskare att det är en viktig förebyggande insats för barn att ge en förälder omsorg och stöd och att stärka förälderns självkänsla. Kontaktfamilj är en förebyggande insats och efterfrågas oftast av en förälder

själv. Forskare menar att det är en nyckelfråga när man söker hjälp att ha delaktighet och någon form av kontroll. I några rapporter från 2001-2003 beskrivs insatsen kontaktfamilj ur ett nätverksperspektiv och ett systemiskt tänkande, men fortfarande mest ur de vuxnas perspektiv. Den kunskap som till stor del saknas är kunskap om hur barnen själva uppfattar att vara i en kontaktfamilj och vilken betydelse kontaktfamiljen har för ett barn.

Vi behöver veta mer om barns delaktighet när man beviljar och följer upp insatsen. Hur och på vilket sätt på vilket sätt barns delaktighet påverkar insatsens betydelse för barn behöver vi även få mer kunskap om.

Kapitel 4 Teoretiska utgångspunkter

Jag refererar till flera teorier och mitt val är gjort utifrån att jag i min empiri har tre olika studier som jag försöker förstå utifrån de olika teorierna. Jag har valt teorierna om anknytning och utvecklingsekologi för att dessa är centrala och användbara för förståelsen av barn inom den sociala barnvården. Barndomssociologisk teori och delaktighetsstegen har jag valt för att de särskilt underlättat analys och förståelse av barnperspektivet i mitt aktmaterial. Teorin om den utvecklande dialogen är mycket näraliggande anknytningsteorin, men jag har ändå valt att ha den med som en enskild teori utifrån att den givit mig möjlighet till en fördjupad förståelse av mina informanternas utsagor.

Anknytningsteori

Anknytningsteorin utvecklades av John Bowlby (1969). Andersson, m.fl. (2001) och Orrenius och Krantz (2002) beskriver hans teori i förhållande till socialt arbete och behandlingsarbete. Enligt Bowlby är den tidiga barndomen av avgörande betydelse för den framtida utvecklingen hos ett barn. Hur barn relaterar till föräldrar är av avgörande betydelse för att deras fysiska och psykiska överlevnad skall tryggas. Anknytningsteorin ger ett viktigt bidrag till det sociala arbetet. Barn måste förankras i en social gemenskap och anknytningen fyller funktionen av att säkerställa denna förankring. Den första relationen eller den primära anknytningen blir en såkallad inre arbetsmodell som består av förväntningar på det primära anknytningsobjektet; var anknytningsobjektet finns och vilket gensvar hon förväntas ge (oftast modern). Den så kallade inre arbetsmodellen får en avgörande betydelse för förmågan att i framtiden utveckla varaktiga och ömsesidiga relationer till andra människor.

Anknytningsteorin har utvecklats vidare av Ainsworth m.fl. (1978) som har funnit olika typer av anknytningsmönster; trygg anknytning, undvikande anknytning, ambivalent anknytning

och desorganiserad anknytning. De tre första anknytningsmönstren anses höra till normalvariationen.

Trygg anknytning kan jämföras med det något äldre utvecklingspsykologiska begreppet tillit som E.H. Eriksson (1965) myntade. Tillit avser ett personlighetsdrag som utvecklas hos barn i en trygg relation. För att barn emellertid inte skall bli alltför godtrogna behöver de ett visst mått av misstro. I en senare teori om självets utveckling återkommer detta när Stern (1985) talar om att barn inte skulle kunna utveckla en realistisk självbild utifrån ett perfekt anpassat bemötande. Vissa konfrontationer och missförstånd förekommer alltid och dessa har också betydelse för barnens utveckling. Däremot blir det farligt om barnet ständigt missförstås eller bemöts nyckfullt.

Syftet med en inre arbetsmodell enligt anknytningsteorin är enligt Orrenius & Krantz (2002) att uppfatta händelser, tolka dessa, förutsäga framtiden och upprätta planer för ett eget handlande. Bowlbys begrepp den inre arbetsmodellen betonar föränderlighet och att nya strategier kan utvecklas om ny information tillkommer. Ju äldre en person blir desto svårare blir det emellertid att förändra den inre arbetsmodellen.

Tryggt anknutna barn har föräldrar som är både lyhörda och förutsägbara. I studier av normalfamiljer i västvärlden räknar man med att ca 60% tillhör denna kategori.

Barn med undvikande anknytning utmärker sig av att de inte använder sina föräldrar som en trygg bas. Barnet har tidigt lärt sig att föräldern uppmuntrar ett självständigt barn som inte klänger på föräldern utan det försöker i stället att bli känslomässigt självförsörjande. Barn med ambivalent anknytning uppfattar relationen till föräldern mer oförutsägbart. Dessa barn har fler erfarenheter av lyhört samspel med föräldern än barn med undvikande anknytning. Samspelet med föräldern sker dock i hög utsträckning på den vuxnes villkor.

På senare år har ytterligare ett anknytningsmönster beskrivits; det desorganiserade där samspelet i hög grad präglas av rädsla. Detta mönster är ovanligt i normalpopulationer (mindre än 5%) men relativt vanligt i riskpopulationer (Orrenius & Krantz, 2002).

Utvecklande dialog

I sin bok "Införlivanden" beskriver Clarence Crafoord (2001) den utvecklande dialogens betingelser. Hans teori beskriver hur återkoppling mellan mor och barn sker i en dialog.

Dialogen beskrivs som en process ursprungligen mellan mor och barn, där barnet ger modern

något han kallar återfrågning (en kombination av en fråga och en återförsäkran) och som modern ger en bekräftelse och återförsäkran på. Modern tar lyhört emot barnets återfråga och ger intuitivt och exakt tillbaka den bekräftelse och den återförsäkran som barnet behöver. Dialogen blir en prototyp för individens fortgående samspel med omgivningen i sitt byggande av en egen inre världsbild och en bild av sig själv. Denna process kommer att fortgå hela livet. Crafoord skriver följande

” Barn har i regel en mycket god förmåga att ta för sig vad de behöver och strävar efter att göra så och det gäller också förmågan att ta för sig i den utvecklande dialogen. Vissa barn har en intensiv sökande förmåga och letar intensivt efter vuxna att få gensvar ifrån, och de söker ivrigt få till stånd en dialog som fungerar utvecklande också med andra vuxna än föräldrarna.” (sid 211).

Crafoord hänvisar till Harry Martinssons självbiografi ”Nässlorna blommar” där huvudpersonen söker bland de vuxna han möter och erfar att två personer; en skollärare och en ålderdomshemsföreståndarinna, ser och bekräftar honom. ”De här båda kom under relativt korta perioder att öppna perspektiven och ingjuta tillräcklig tillit hos berättelsens Martin” (sid 212) Crafoord fortsätter lite längre fram ” en viktig faktor för framväxten av psykisk hälsa är förmågan att ta för sig i den utvecklande dialogen, så att det som brustit och förblivit ofullkomligt under den tidiga utvecklingen kan kompletteras och följas upp senare i livet med hjälp av de vuxna människor som står till förfogande” (sid 213).

Utvecklingsekologisk teori

Urie Bronfenbrenner (1979) har utvecklat en ekologisk modell som beskrivs av Lagerberg och Sundelin (2003) Broberg (2004) och G.Andersson (2002)

Utvecklingsekologin är läran om det ömsesidiga samspel som äger rum mellan barnet i dess fortskridande utveckling och de föränderliga miljöer i vilka barnet lever. Processen ses som en pågående utveckling under hela livet, påverkad av relationer inom och mellan både närmiljöer och större sociala sammanhang. I interaktionen mellan individ och miljö inverkar miljön på individen och individen påverkar och skapar till viss del sin miljö. Teorin tillkom som en reaktion på gängse utvecklingspsykologi där utveckling sågs som enbart inifrånkommande hos den enskilda individen.

Den ekologiska kartan tänker sig Bronfenbrenner som uppbyggd av fyra strukturer på olika avstånd från individen. Varje lägre struktur är innesluten i den högre, som de ryska dockorna där en mindre docka innesluts av en större som i sin tur innesluts av en större etc. Den första

strukturen, mikrosystemet innefattar individen och det som finns i dennes närhet och omedelbara omgivning inklusive de ömsesidiga relationer som förekommer där.

Närhet och omedelbarhet är utmärkande drag för mikrosystemet. Barnet befinner sig i olika mikrosystem. Först bara familjen, sedan också förskola, kamratgrupp, och exempelvis kontaktfamilj. Mikrosystemen interagerar med varandra; föräldrar hämtar och lämnar på dagis; kontaktfamiljen och barnets föräldrars samarbetar. Hur denna interaktion, dvs mesosystemet, fungerar får betydelse för de olika mikrosystemen där barnet befinner sig.

Mesosystemet består alltså av relationer mellan viktiga miljöer där individen ingår vid en bestämd tidpunkt.

Den tredje strukturen är exosystemet som innefattar strukturer av samma slag som mesosystemet men med den skillnaden att barnet/individen inte agerar direkt i exosystemet. Exempel på exostrukturer kan vara föräldrars arbetsplats, förskolans eller skolans organisation, grannskap, hälso- och sjukvård, kommunikationer, kultur och fritidsinstitutioner. På exonivå finns också socialkontoret, dess organisation och socialsekreterare vars beslut och handlingar kan påverka barnets närmiljö. Mikro-, meso och exosystemen är konkreta och avser individernas faktiska miljö och levnadsförhållanden. Familjepolitik på exonivå kan beskrivas i termer av föräldraledighet och barnbidragssystem. Den ideologi på vilken familjepolitiken vilar tillhör däremot makronivån.

Den fjärde strukturen är makrosystemet som utgörs av institutioner och ideologier som genomsyrar hela samhället. På makronivå finns nationell lagstiftning och samhällsförhållanden och övergripande ideologier. Beslut på makronivå får direkta eller indirekta konsekvenser på de nivåer som är underliggande. Makrosystemet är abstrakt och kan förstås som ett slags tankemönster som ger mening och innebörd åt människors roller, samvaro, verksamheter och handlingar.

Den utvecklingsekologiska modellen skall fungera som ett verktyg för djupare förståelse av samspelet mellan barn, familj och samhälle och även som medel för upptäckt av nya relationer mellan individer, grupper och sociala inrättningar. I sin senare forskning har Bronfenbrenner kommit att intressera sig för frågan om hur arvet samspelar med miljön under specifika förutsättningar (Lange 1996).

Barndomssociologisk teori

Under 1990-talet utvecklades en ny forskningsinriktning, barndomssociologin där barn erkändes ha en aktiv roll i att skapa sin sociala värld. Nödvändigheten av att förstå denna värld som barn uppfattar den betonades. Barndomssociologerna tar som utgångspunkt att barn är aktiva i kraft av sig själva. Barn imiterar inte bara vuxna utan är handlande subjekt, som konstruerar sin sociala verklighet och är liksom vuxna också handlande väsen, som tar initiativ till olika handlingar. (Qvortrup *et al.* 1994, Sinclair 1996, James and Prout 1997a) Sandbaek 2004.

James och Prout (1997) enligt Sandbaek (2004) bygger sitt paradigm på att barn är aktiva och att de socialiseras genom att tillhöra en speciell kultur vid en speciell tidpunkt i historien. Barndomssociologin har framställts som en motsats till utvecklingspsykologin som påstås beskriva barn som passiva varelser, som har behov som vuxna skall definiera och fylla, samt använder biologiska fakta för att förklara sociala förhållanden i barndomen.

Utvecklingspsykologin påstås också betrakta utveckling som universell och att förbise kulturens betydelse. En syn på barn som aktiva i skapandet av sina egna sociala liv ställs emot en syn på barn som passiva mottagare.

Men en syn på barn som aktörer är inte en trollformel som ger oss svar på hur vi skall uppfatta eller förhålla oss till barn. Qvortrup (1994) enligt Sandbaek (2004) använder ålder som exempel på att problematisera skillnaden mellan vuxna och barn och ställer frågor om ifall ålder kan rättfärdiga olika behandling av barn och vuxna. Om ett barn är 6 år anser vi oss veta mycket om barnet utifrån tankegången om att barns utveckling följer samma mönster. Om den enda information vi har om en person är att denne är 50 år skulle få av oss anse att vi visste mycket om den personen.

Sandbaek (2004) menar att man inte kan förneka det assymetriska makt-förhållandet mellan barn och vuxna. Barns beroende av vuxna är en del av den verklighet som definierar barndom. Ofta rättfärdigas vuxnas utövande av makt med hänsyn till barns behov av skydd. Vuxna beskyddar barn med hänvisning till att det är för deras eget bästa, men ofta gagnar det den vuxnes egna intressen. Sandbaek (2004) refererar till Lansdown (1995) som argumenterar för att principen om att lägga barnets bästa till grund inte nödvändigtvis bara är till fördel för barn. Det kan vara ett kraftfullt verktyg i vuxnas händer, som kan bli använt för att rättfärdiga

varje handling och ett medel att överpröva barns önsknings och känslor. Det är ytterst svårt för vuxna att veta vad som är till det bästa för ett barn.

Delaktighetsstegen

För att i olika forskningssammanhang beskriva människors delaktighet/grad av inflytande har den s.k. delaktighetsstegen använts. Denna steg har ursprungligen utformats av en amerikansk forskare Arnstein (1969) som arbetat med medborgarinflytande. Flera varianter av stegen har använts för att tolka delaktighet/medinflytande i förhållande till barn, bland annat av Rädda Barnen i utbildningsmaterial om Barnkonventionen varifrån följande beskrivning hämtats.

De olika ribborna på stegen som betecknar grad av delaktighet kan beskrivas enligt följande.

Ingen delaktighet	0. vuxenstyre utan hänsyn	Barnet ignoreras
	1. Vuxenstyre	Vuxna fattar alla beslut. Barnet får inte veta mer än vad han/hon måste göra
	2. Välvilligt vuxenstyre	Vuxna fattar beslut. Barnet blir tillsagt vad det ska göra, får förklaringar
Förstadiet till delaktighet	3. Manipulation	Vuxna beslutar. Barnet tillfrågas om samtycke; måste samtycka
	4. Dekoration	Barnet deltar i aktivitet genom att ex.vis sjunga, dansa men förstår inte syftet
	5. Symbolisk delaktighet	Vuxna beslutar vad som ska göras. Barnet tillåts bestämma om någon mindre aspekt
Olika grader av delaktighet	6. Barnet företräds av ombud, men informeras om allt	Vuxna ber om att få ta del av barnets åsikter. De vuxna fattar beslut själva på sina villkor
	7. Barnet rådfrågas och informeras	Barnet rådfrågas av vuxna som noga beaktar barnets åsikter. De vuxna fattar beslut och tar hänsyn till alla synpunkter
	8. Gemensamt beslut	Vuxna och barn beslutar tillsammans på lika villkor
	9. Barnet tar beslut	Barnet tar själv beslutet men får hjälp av vuxna
	10. Barnet bestämmer själv	Vuxna involveras endast om barnet själv ber om den vuxnes hjälp

Kapitel 5 Resultatredovisning och analys.

Registerstudien

Jag kommer här att göra en beskrivning av alla kontaktfamiljsärenden som avslutades under 2004 i undersökningskommunen utifrån de variabler som är tillgängliga på datalistorna.

Dessutom kommer en kortare beskrivning att ges av det totala antalet barn med kontaktfamilj respektive kontaktperson år 2004 i jämförelse med antalet barn som var placerade utom hemmet (i familjehem och på HVB-hem).

I tabell 2, nedan görs en jämförelse mellan antalet barn med kontaktfamilj, antalet barn med kontaktpersoner och antal barn i placeringar utom hemmet uppdelat på ålder och kön. Det är en förvånansvärt jämn fördelning av insatserna både totalt och i förhållande till kön. Däremot är det inte förvånande att kontaktfamilj är vanligare för barn 0 – 12 år och kontaktperson är vanligast för barn från 13 år upp till 20 år. Kontaktfamilj beviljas vanligen till yngre barn där förälder behöver avlastning medan däremot kontaktperson vanligen beviljas till tonåringar på grund av tonåringens eget beteende.

Tabell 2

Jämförelse kontaktfamilj, kontaktperson, placering utom hemmet uppdelat på ålder och kön år 2004

	k-familj pojkar	k-familj flickor	k-person pojkar	k-person flickor	Placering pojkar	Placering flickor
Barn 0-12 år	168	162	95	59	97	73
Barn 13-20 år	64	84	151	155	162	150
	232	246	246	214	259	223

Totala antalet barn med pågående insats kontaktfamilj i åldrarna 0-20 år var 478 barn. Det antal barn med kontaktfamilj som avslutades under året var sammanlagt 66 vilket utgör ca 14% av alla kontaktfamiljsärenden.

I tabell 3, nedan har en uppdelning av de 66 avslutade ärendena gjorts med avseende på hur länge insatsen varat. Det man kan utläsa av tabellen är att kontaktfamiljsinsatsen i allmänhet varar mellan ett till tre år. Det man också kan se är att nästan en tredjedel avslutas/avbryts inom ett år.

Det är en skillnad i längd på kontaktfamiljsinsatsen. Medelvärdet för flickors vistelse i kontaktfamilj är 2,5 år och för pojkarna är vistelsetidens medelvärde 3,5 år.

Tabell 3 Kontaktfamiljens längd vid avslutning samt uppdelning på kön

Kontaktfamiljsinsatsen längd	flickor	pojkar	Antal barn
Under ett år "avbruten insats"	6	12	18
1 - 3 år	15	19	34
4 - 5 år	5	3	8
7 - 9 år	1	5	6
	27	39	66

Av tabell 4, nedan framgår att barnen vanligen är fem år eller äldre när kontaktfamiljsinsats påbörjas. Man kan även utläsa att flickorna oftare är något äldre när insatsen sätts in än vad pojkarna är.

Tabell 4

Ålder på barnen när insatsen kontaktfamilj påbörjas

Ålder vid start	Antal flickor	Antal pojkar	Totalt
1 - 4 år	2	6	8
5 - 11 år	15	27	42
12 - 18 år	10	6	16
Totalt	27	39	66

I tabell 5, nedan framgår att barnen är i åldrar från tre år och upp till 21 år när insatsen avslutas. Den vanligaste åldern är 9 – 11 år vid avslutningen.

Tabell 5

Ålder på barnen när insatsen kontaktfamilj avslutas

Ålder vid avslutning	Antal barn
3-4 år	4
5-8 år	11
9-11 år	22
12-14 år	13
15-18 år	12
Över 18 år	4

Det som förvånade mig vid genomgången av materialet var den grupp barn som jag kallar gruppen med *avbruten* insats. Det är den grupp barn som haft insatsen kortare tid än ett år. Gruppen utgör nästan en tredjedel och enligt min mening kan man tala om en avbruten insats

eftersom insatsens varaktighet enligt datalistan kunde röra sig om från någon vecka till ca 7 månader. Jag vill beskriva denna grupp något närmare. Andelen barn med invandrarbakgrund av namnet att döma är här ca 30%; dvs fem barn. Barnen är i åldrarna från fyra år och upp till 18 år. Det är dubbelt så många pojkar som flickor i denna grupp. Flickorna är i 10-11-årsåldern och för pojkarnas del kan man se att det finns två grupperingar; en grupp på fyra – fem-åringar och en grupp 10-11-åringar; i övrigt är pojkarna mer utspridda i åldrarna.

Sammanfattningsvis kan man se att det i gruppen barn vars insats kontaktfamilj avslutats under 2004 är det fler pojkar som har fått kontaktfamilj, men samtidigt avbryts insatsen oftare för pojkarna. Under förutsättning att insatsen inte avbryts på ett tidigt stadium så tenderar pojkar att ha kvar sin kontaktfamilj under längre tid. Bland dem som haft insatsen mellan sju och nio år finns fem pojkar jämfört med en flicka. Jämfört med hela populationen barn som haft kontaktfamilj under 2004 där fördelningen pojkar och flickor är jämnt fördelad avviker ovanstående population. Det går ej att direkt utläsa om barnen är av utländsk härkomst, men av namnen att döma har 19 barn troligen invandrarbakgrund dvs 28 % av de ärenden som avslutades under 2004.

Analys

I min undersökning av avslutade ärenden verkar kön och ålder ha betydelse för barn som får kontaktfamilj.

Det är ungefär lika många pojkar som flickor som under undersökningsåret har kontaktfamilj, men däremot framträder stora skillnader när jag tittar på de ärenden som avslutats under samma år. Flickor var oftare äldre när kontaktfamilj tillsattes. Även om flest barn var mellan fem och 11 år då kontaktfamilj påbörjades är det anmärkningsvärt att 37 % av flickorna var över 12 år jämfört med pojkars andel på 15 %. När det gäller de riktigt små barnen; under fyra år, var det pojkar som i större utsträckning än flickor fick kontaktfamilj; 15% för pojkarnas del jämfört med flickornas på 7%. Det är i och för sig relativt låga siffror som ingår i undersökningspopulationen, men man kan ana en tendens som det vore värt att undersöka vidare. Är det så att pojkar upplevs som besvärligare i yngre ålder och att föräldern (oftast en ensamstående mamma) därför ansöker om och beviljas avlastning i högre utsträckning? Gunvor Andersson (2002) skriver om fosterbarn i ett könsperspektiv och refererar till Rutter (2000) som funnit att pojkar är mer sårbara i tidig barndom, medan flickor är mer sårbara i tonåren. Detta kan då stämma med de ålders- och könsskillnader som visar sig i min undersökning. Socialsekreterare kan vara mer angelägna om att pojkar ska få insatsen i tidig

Ålder eftersom det anses vara en skyddande faktor att få tillgång till fler vuxna som kan vara alternativa förebilder och ge socialt stöd (Rutter 1985, Garbarino m.fl 1992 enl. G. Andersson 2002, sid 193). Om en anledning till att ett barn ska få kontaktfamilj dessutom är att barnet ska få en manlig förebild ligger det nära tillhands att det är pojkar som utgör målgrupp.

Pojkar har kvar sin kontaktfamilj under längre tid än flickor; pojkar har sin kontaktfamilj i genomsnitt 3,5 år jämfört med flickor som har sin under 2,5 år. Beror det på att pojkar i allmänhet är yngre när insatsen beviljas eller finns det andra skäl? Ser behoven hos flickor annorlunda ut än för pojkar och kan de tillgodoses under en kortare period?

När det gäller den grupp barn vars kontaktfamilj avbrutits är det svårt att veta varför insatsen avslutas efter kort tid. Kan det vara så att insatsen tillsattes efter en anmälan och att familjen och barnet inte egentligen var motiverade till att få en kontaktfamilj? Eller visade det sig efter kort tid att annan insats bedömdes som mer lämplig

Jag förvånas över det mönster som framträder i denna grupp att pojkars kontaktfamiljer avbrutits i så mycket större utsträckning än flickors. Flickorna är vid avbrottet oftast i 10-11-årsåldern medan pojkarna är mer utspridda i åldrar. Jag försöker förstå detta utifrån vad Gunvor Andersson (1984) beskriver i sin uppföljning av småbarn på barnhem. Hon skriver att pojkar har större anpassningssvårigheter och bibehåller en mer exklusiv anknytning till sina mödrar. G. Andersson (2002) refererar till Sundelin Wahlsten (1991) som i sin avhandling fann att ingen av mödrarna i hennes undersökningsgrupp aktivt hade hållit kvar sina flickor. De hade t.ex. sökt andra vuxenkontakter för dem och varit positiva till att flickorna börjat på daghem. Ingen av pojkarnas mödrar hade gjort detsamma, istället hade de försökt hindra pojkarnas kontakter med andra, knutit dem tätt till sig och varit negativa till att de skulle börja på daghem.

Andersson (a.a) skriver vidare att även om anknytningsteori lärt oss att mor-barn-relationen inte är så exklusiv som tidigare antagits, tycks den ha en annan dimension för pojkar än för flickor i familjehem. En familjehemsplacering är ofta en "affär" mellan två kvinnor, en "dålig mor" och "en god mor" eftersom både pappor och fosterpappor har en tämligen undanskymd roll. Är det ett liknande fenomen som uppträder vid kontaktfamiljsplaceringar även om modern som lämnar bort sitt barn för att få avlastning inte har bedömts som en dålig mor? Avbryts insatsen för pojkar oftare då modern har svårt att klara av att separera från sin pojke och inte klarar av konkurrensen från kontaktmamman? Enligt Johnsson och Regné (2003) beskriver mödrar att de känner ambivalens och ibland dåligt samvete över att lämna bort sitt

barn till en kontaktfamilj. ” En mamma beskriver hur hon under lång tid kände att hon övergav sin son. En annan talar om att hon första tiden var ”helt chockad” då sonen var borta och hon kunde inte företa sig någonting vettigt.” (sid 110) Det jag observerar när jag läser texten är att båda mödrarna talar om söner och inte om döttrar. Det finns inte beskrivet att mödrar till flickor uttalat sig på samma sätt.

Utifrån mitt material kan jag se att det finns könsskillnader och åldersskillnader. Utifrån den barndomssociologiska teorin (James & Prout 1997 enligt Sandbaek 2004) kan man fundera på hur man ser på barnet som medskapare av sin verklighet i kontaktfamiljprocessen. När insatsen påbörjades var flickor oftare äldre än pojkar. Är man som förälder och professionell kanske mer benägen att ge flickor större handlingsutrymme? Låter man flickor vara mer delaktiga i kontaktfamiljprocessen och det därför blir färre avbrott för dem?

En fråga som jag ställer mig är om barnperspektivet även är ett könsperspektiv, vilket är något jag kommer att reflektera mer kring i slutdiskussionen.

Aktstudien

Jag kommer först att göra en sammanfattande beskrivning av de 10 barn som jag mött i akterna. Därefter kommer jag att utifrån olika teman som följer min frågeguide beskriva resultatet av aktgranskningen och om och hur mina frågeställningar besvarats.

Av de tio barnen i mitt urval av akter är fyra flickor och sex pojkar och när kontaktfamilj blev aktuell var barnen mellan två och nio år med ett undantag; ett barn var 14 år. Barnens familjesituation ser olika ut. Sju av barnen lever med en ensamstående förälder. För tre av barnen är den andre föräldern död och för mig framstår det som en hög andel. Tre av barnen lever med båda föräldrarna. Åtta av barnen har syskon. Två av barnen har invandrarbakgrund.

Jag har funnit att det är vanligare att förälder ansöker själv om kontaktfamilj än att det blir en insats efter anmälan. Endast två av ärendena initierades genom anmälan. Det ena var en flicka, här kallad Greta, som var fem år och där det visade sig, när jag läste akten, att en kontaktfamilj aldrig kunde rekryteras. Detta ärende var felaktigt registrerat som att det varit pågående under de nästan två år rekryteringsprocessen verkar ha pågått utan att ha gett resultat. Flickan bodde tillsammans med båda sina föräldrar.

Det andra anmälningsärendet var en pojke, David, vars kontaktfamilj fanns under åtta år och där modern var ensamstående.

Av de föräldrar som gjorde en ansökan till socialtjänsten var det ensamstående mammor i fyra ärenden; en ensamstående far i två fall, och i två ärenden bodde båda föräldrarna tillsammans. I tidigare undersökningar är det oftast ensamstående mammor och deras barn som får del av denna insats, så utifrån det perspektivet är mitt urval inte typiskt.

Ansökan om kontaktfamilj, beslut och mål med insatsen

Mammors skäl är enligt journalerna:

- *att pojken ska få en pappa-förebild. Pappan är död och hon är ensam i föräldrarollen. De har ett litet nätverk och har bara varandra*
- *att barnet ska träffa andra barn. Hon känner sig instängd med barnet. Hon har panikångest och är rädd att barnet ska smittas av detta*
- *att hon behöver avlastning för att orka med sin föräldraroll*

En pappa anger att:

- *han har svårt att klara barnen på grund av sin sviktande hälsa*

När socialtjänsten beviljar insatsen anges för sju familjer att skälet är avlastning för föräldern.

I en av dessa familjer har barnet en ADHD-diagnos och där anges att övriga familjemedlemmar bör få möjlighet till avkoppling och återhämtning. För två barn anges att de behöver få ett utökat nätverk och för två barn anger socialsekreteraren att barnet behöver social träning. Ett ärende gäller ett barn som har kvar sitt tidigare familjehem som kontakthem efter att ha flyttat till förälder som fått vårdnad om barnet.

De mål som anges är av varierande slag. För en familj är socialtjänstens mål att undvika senare familjehemsplacering av barnet. För en pojke anges att målet är att han ska få en utökning av sin sociala sfär och hjälp till större säkerhet i sociala sammanhang. För flertalet saknas mål med insatsen, även om socialtjänsten har gjort upp arbetsplaner med både biologisk förälder och kontaktfamilj.

Jag har funnit att syftet med insatsen kontaktfamilj främst utgår från förälderns behov i fyra barns akter; för ytterligare tre barn bedömer jag att syftet är utifrån bådars behov. I tre ärenden är det främst barnets behov som ska tillgodoses med insatsen.

Barnets behov

Jag ställde frågan till akterna om det var möjligt att utläsa barnets behov enligt BBIC:s sju områden (Socialstyrelsen; www.sos.se BBIC-Barns Behov i Centrum). Dessa behovsområden är hälsa, utbildning, känslö-och beteendemässig utveckling, familj-och sociala relationer, identitet, socialt uppträdande och att klara sig själv. Även om utredningarna

är gjorda för några år sedan och BBIC-strukturen endast användes av ett fåtal socialsekreterare på utredningsenheterna tänkte jag att barnets behov skulle framgå och av mig kunna kategoriseras enligt BBIC-strukturen. För ett barn fann jag att socialsekreteraren uttryckte att barnet hade behov inom områdena hälsa och utbildning som skulle tillgodoses genom insatsen. I två ärenden fann jag att det fanns behov under området familj-och sociala relationer samt socialt uppträdande där insatsen skulle tillgodose behovet.

Barnets delaktighet

Den definition av delaktighet som jag använder här är den som jag refererar till i metodkapitlet som samhällets barnperspektiv utifrån FN:s barnkonvention. Barnet ska ha fått uttrycka sin åsikt, blivit lyssnad till och fått sina synpunkter beaktade.

Under utredningen

Processen i kontaktfamiljsärendena börjar med ansökan/anmälan med påföljande utredning. I åtta utredningar om barnen och familjens förhållanden framgår ej om barnet fått vara med och uttrycka sin åsikt. I en utredning finns dock noterat att barnet ej velat delta i utredningssamtal.

En flicka, här kallad Hanna säger till utredaren att hon vill åka till en kontaktfamilj. Hon har äldre bröder som har kontaktfamilj så hon vet vad det innebär. Hon tycker de verkar ha roligt. Hon vill att kontaktfamiljen ska ha andra barn. Hemma är det lite bråkigt.

"Om hon får åka till en kontaktfamilj får hon komma hemifrån ibland."(Hanna)

Vid introduktionen

När barnet skulle börja träffa kontaktfamiljen har två barn fått prova på och ha synpunkter om man vill vara där eller ej. För fyra av barnen framgår det ej om de varit delaktiga och för tre kan man utläsa att barnet ej varit delaktigt. För två av dessa barn är kontaktfamiljen känd sedan tidigare.

Under processen

Två barn har varit med vid de flesta uppföljningsmöten där socialsekreterare, förälder och kontaktfamilj träffats för att "utvärdera" insatsen. Socialsekreterare har haft sporadisk kontakt med två barn. Fem barn har enligt aktanteckningar inte haft någon kontakt alls med någon från socialtjänsten.

Vid upphörandet och avslutningen

Vid ett uppföljningsmöte tillsammans med mamma, kontaktfamilj och socialsekreterare uttrycker en flicka enligt aktanteckningen ” *hon vill inte åka till sin kontaktfamilj längre. Det är inte såroligt längre där, då ett annat kontaktbarn som hon träffar i kontaktfamiljen inte längre åker dit.* ”

I fyra ärenden glesar barnen ut sina besök i kontaktfamiljen för att sedan upphöra. Min uppfattning är att man i dessa fem ärenden ”lyssnat” på barnet och tagit hänsyn till hur barnen velat ha det. Föräldern ville i några av dessa exempel att insatsen skulle fortsätta, men föräldrarna sa samtidigt att barnet fick bestämma.

För övriga barn framgår det ej av akterna om och hur barnperspektivet togs tillvara.

Två barn som är tonåringar har deltagit i avslutningsmöten där socialtjänst, förälder och kontaktfamilj tagit adjö av varandra. Ett av dessa barn hade dessutom ett möte med sina familjer först utan att socialtjänsten deltog. Av journalerna framgår

”Man säger att man haft mycket trevligt tillsammans. Pojken nu så gammal att det inte behövs. Man vill försöka ha kontakt även i fortsättningen.”

”Flickan säger att hon tyckt det varit bra i kontaktfamiljen och kontaktfamiljen hoppas att hon vill komma och hälsa på dem i framtiden.”

I ett ärende har de vuxna haft ett möte utan att barnet som är nio år varit med.

I tre ärenden framgår att socialtjänsten erbjudit avslutningsträff men att det avböjts av föräldern. Någon kontakt med barnet framgår ej att socialsekreteraren haft; inte heller i de ärenden där insatsen avbrutits av andra skäl än att barnet inte vill fortsätta åka till sin kontaktfamilj.

Efter avslutad insats

Kontaktfamiljen avslutades vanligtvis utan att det blev någon ny insats.

För ett barn övergick kontaktfamiljen till att bli jourfamiljehem och för två barn fortsatte andra insatser som hade pågått parallellt med kontaktfamilj.

Av aktmaterialet framgick att barnet själv i 2/3 av ärendena tog initiativ till att insatsen avslutades. I övriga ärenden var det socialtjänst, kontaktfamilj och oklart vem som tog initiativ.

Jag nämnde tidigare att för ett barn påbörjades aldrig någon kontaktfamilj trots att rekrytering pågick under nästan två år. I ärendet hade en anmälan inkommit som föranledde utredning. Trots att socialtjänsten i utredningen fann behov hos barnet som en kontaktfamilj skulle tillgodose verkade föräldrarna ej motiverade att ta emot insatsen för barnet. Föräldrarnas motivation var troligen inte tillräckligt utredd.

När det gäller orsaker till att kontaktfamiljen upphör är det sex barn som på olika sätt uttrycker att de vill vara hemma och inte fortsätta åka till sin kontaktfamilj. För ett barn blev mammans omsorgsbrister så stora att barnet inte kunde bo kvar hemma utan fick sin kontaktfamilj som jourfamilj. I en kontaktfamilj, en släktingfamilj, avled mamman och man ansåg sig inte kunna ta emot kontaktbarnet längre.

Analys

Jag kommer att i min analys utgå från samma rubriker och teman som i resultatredovisningen. De teorier jag huvudsakligen använder för att analysera materialet är utvecklingsekologisk teori och barndomssociologisk teori. Jag använder mig även av den s.k. delaktighetsstegen och anknyter till tidigare forskning.

Ansökan om kontaktfamilj, beslut och mål med insatsen

Skälen till ansökan och till att kontaktfamilj beviljas är enligt akterna i min studie behov av avlastning för föräldern; att barnet ska få en manlig förebild eller att barnet ska få ett utökat nätverk. Det överensstämmer väl med vad tidigare forskning visar. Bergh Eklundh (2002) beskriver avlastning och att familjens nätverk skall förstärkas som det vanligaste skälet till kontaktfamilj. Sundell, m.fl. (1994) nämner i sin undersökning tre typer av mål: stimulera och stödja barnen, ge föräldrarna råd och stöd och avlasta föräldrarna. De flesta föräldrarna nämnde dock själva avlastning i första hand. Johnsson och Regnér (2003) fann att det praktiskt taget alltid var behovet av avlastning som var det uttryckta hjälpbehovet. Föräldrar och socialsekreterare var helt överens om detta. Förutom avlastning talade några föräldrar i deras undersökning om barnets behov av en manlig förebild. Några mammor talade också om barnets behov av vidgat nätverk.

I min aktstudie har socialsekreterare och förälder likartad uppfattning om behov som ska tillgodoses med insatsen kontaktfamilj. Utifrån akterna är det föräldrarnas behov som uttrycks i fyra ärenden. För ytterligare tre ärenden är det både barns och förälders behov som beskrivs.

Enligt Killén (2000) bör en central roll i det förebyggande arbetet vara att ge omsorg och stöd till föräldern. Insatsen kontaktfamilj kan ses som just förebyggande i det avseendet genom att ge föräldern avlastning.

Utifrån forskning om processen att vara hjälpsökande (Broadhurst, 2003) kan jag se att det i min studie varit viktigt för föräldrarna att få uttrycka sitt hjälpbehov och få det beaktat; att man som förälder känner att man har kontroll över situationen. Gough och Penn (2002) beskriver att de professionellas uppfattning om vad klienterna behövde skilde sig åt från vad klienterna själva uttryckte. Klienterna i deras undersökning var oftast ensamstående mammor och de önskade bättre ekonomiska resurser och tid de kunde få vara fria från barnen under längre och mer återkommande perioder. Man kan fundera över vad det betyder för mottagligheten av det stöd och den hjälp man får om professionella och klienter har olika uppfattning. I min aktstudie verkar man vara överens över vilka behov som ska tillgodoses. Anmärkas bör att jag i min aktstudie inte har med ärenden som jag betraktat som avbrutna och det är möjligt att det blivit ett annat resultat om de funnits med.

Utifrån barndomssociologisk teori (Qvortrup et al 1994, James & Prout 1997 i Sandbaek 1999) beskrivs problem med om endast den vuxne och inte barnet tillåts eller ges möjlighet att uttrycka sina förväntningar och vilka konsekvenserna kan bli. Man kan undra över nyttan av hjälpinsatser där barnen inte är medvetna om vad som sker. I flertalet ärenden i min aktstudie framgår det inte genom journalanteckningarna att man haft kontakt eller pratat med barnet vid utredningen av ansökan. Det behöver dock inte betyda att barnet inte varit medvetet om utredningen.

Barnens behov

Utifrån utvecklingsekologisk teori är utgångspunkten att barnet behöver få tillgång till fler mikrosystem som kan stödja och hjälpa barnet (Bronfenbrenner 1977 enl Lagerberg & Sundelin 2003). I de få fall i min aktstudie där barnets behov framgick var det främst inom området familj- och sociala relationer som kontaktfamiljen genom sin närvaro skulle tillgodose behovet och bidra till att barnet fick fler s.k. settings eller närmiljöer.

Det framgår inte av akterna att barnet i någon högre grad ses som en egen person med egna behov i ansökan. När jag utifrån barndomssociologisk teori analyserar mitt material kan jag

inte se att man annat än i få fall ser barnet som aktivt eller som medskapare av sitt sociala liv James & Prout (1997) enl Sandbaek 2004.

Enligt Lansdown (1995), som Sandbaek (2004) refererar till, kan vuxna beskydda barn med hänvisning till att det är för deras eget bästa, men ofta gagnar det den vuxnes egna intressen. Detta blev i mitt material tydligt för tre barn som ingick i syskongrupper vilka behandlades som en gruppansökan. Det ansågs att kontaktfamilj var en lämplig insats för barnen. Trots att barnet hade en egen akt framgick inte det enskilda barnets individuella behov. Ansökan och utredning utgick från förälders behov. Alla syskon behandlades utifrån samma förutsättningar. Det måste ses som problematiskt då varje barn är unikt med sina särskilda behov och livsomständigheter. Det assymetriska maktförhållandet mellan barn och vuxna som Sandbaek (2004) pekar på blir tydligt.

Barnets delaktighet

Delaktighet definieras utifrån samhällets barnperspektiv; att barnet har funnits med i kontakterna med socialtjänsten; att barnet har fått uttrycka sin mening och blivit lyssnad till. Jag använder mig av de begrepp som återfinns i delaktighetsstegen; ingen delaktighet, förstadier till delaktighet och delaktighet (Rädda Barnen 1998). Jag kan urskilja följande mönster när det gäller barns delaktighet.

- Delaktighet

Några barn har funnits med som delaktiga under hela processen. Hannas mamma ansökte om kontaktfamilj som avlastning och Hanna är med vid utredningen. Hanna vet vad det innebär att vara i en kontaktfamilj, då hon har två bröder som har detta och de verkar ha roligt där. Hon uttrycker under utredningen att hon behöver få komma hemifrån ibland, då det är bråkigt mellan syskonen. Vid utredningen är hon 9 år och hon deltar på regelbundna uppföljningsmöten med mamma och kontaktfamilj och socialsekreterare under hela tiden kontaktfamiljen finns. Hon ges möjlighet att säga vad hon tycker och när hon är 14 år säger hon på ett uppföljningsmöte att hon vill att det avslutas då det inte är så roligt att åka till kontaktfamiljen längre. Mamman säger att hon vill att flickan fortsätter, men att flickan får bestämma och då upphör insatsen. Man har en gemensam avslutning där kontaktfamiljen säger att de hoppas att hon ska komma och hälsa på i framtiden. För David är det på liknande sätt med den skillnaden att insatsen kontaktfamilj kommer till stånd efter en barnavårdsutredning då det fanns misstanke om förälders missbruk. Han har

kvar sin kontaktfamilj under 8 år och är med på de flesta uppföljningsmöten. Mot slutet åker pojken mer sällan och mer ovilligt till kontaktfamiljen. David är dock med på ett avslutningsmöte med familjerna och därefter ett gemensamt avslutningsmöte med socialsekreterare.

Kontaktfamiljen och pojken säger att man vill försöka ha kontakt med varandra i fortsättningen.

Barnen har funnits med under hela processen och dessa barn har vid upphörandet kunnat ha en ordentlig avslutning med sin kontaktfamilj. De har själva varit aktiva i att säga ifrån när de inte tycker att insatsen kontaktfamilj passar dem längre. Förälder och kontaktfamilj har respekterat detta. Enligt barndomssociologisk teori James & Prout (1997) enligt Sandbaek 2004 har barnet tagit egna initiativ och setts som ett eget handlande subjekt. Enligt delaktighetsstegen (Rädde Barnen, 1998) har barnen varit med och fattat gemensamt beslut tillsammans med de vuxna.

- Förstadier till delaktighet

För fem barn framkommer ej av akterna att de varit delaktiga i början av processen.

Socialtjänsten har haft sporadisk kontakt med några barn under den tid de haft kontaktfamilj. Jag tolkar det som att barnen varit i förstadier till delaktighet. Jag skulle med delaktighetsstegens termer vilja kalla det symbolisk delaktighet (Rädde Barnen, 1998)

När kontaktfamiljen avslutas har socialtjänsten erbjudit en avslutningsträff, men det har avböjts av föräldern. Barnets egna synpunkter framgår ej av akterna. Hur barnperspektivet tillgodosetts framkommer ej. Utifrån barndomssociologisk teori (James & Prout 1997, Qvortrup 1994 enligt Sandbaek 2004) problematiseras skillnaden mellan barn och vuxna och det rättfärdiga i att behandla vuxna och barn olika. Barnperspektivet kan bli ett kraftfullt verktyg i vuxnas händer för att överpröva barns önskningar och känslor. Utifrån att det i min studie framgår att det är föräldern som avböjt avslutningsmöte undrar jag om föräldern har tagit hänsyn till barnets önskan när man avböjt avslutningsmöte med socialtjänsten. Man kan därigenom ha gått miste om barnens egen kunskap och erfarenhet av att ha haft kontaktfamilj.

- Ingen delaktighet

I två ärenden har förälder ansökt om kontaktfamilj för flera barn i familjen. Dessa barn har behandlats som en ansökan för en grupp barn och det går inte att urskilja barnet trots att det har en egen akt. Det finns ingen delaktighet från barnets sida. Det framgår inte att någon pratat med barnet varken när insatsen påbörjas eller avslutas. Upphörandet sker på förälders

önskan eller av andra orsaker. Det är oklart om barnet överhuvudtaget förstått att det haft en insats från socialtjänsten. Med stöd av den barndomssociologiska teorin (James & Prout 1997, Qvartrup 1994 enl Sandbaek (2004) kan vi här tydligt se barns beroende av vuxna och vuxnas utövande av makt med hänsyn till barns behov av skydd. Barnens egen dagordning och deras egen kunskap efterfrågas inte alls. Barnen har troligtvis haft oklara föreställningar om varför de haft kontaktfamilj och vad avsikten varit. Det kan ha varit ett uttryck för att föräldrarna tyckt att det varit svårt att veta vad man ska säga till barnen och att man inte fått hjälp med detta (Sandbaek, 2004).

Kontaktfamiljens upphörande och avslutning

När insatsen avslutas är fem barn under 12 år, och inte i något av dessa ärenden tillsattes en ny kontaktfamilj. Fyra barn är tonåringar vid upphörandet och de har haft sin kontaktfamilj i mellan fyra och åtta år. Det verkar som en naturlig tidpunkt för dem att avsluta. I tre ärenden har barnet haft kontaktfamilj 3-4 år. Mot slutet åker barnen sällan och till sist inte alls till sin kontaktfamilj. Det framgår inte att man haft några avslutningsmöten. Barnets uppfattning framgår inte.

Utifrån ett utvecklingsekologiskt synsätt (Lagerberg & Sundelin, 2003) vill jag påstå att för Hanna och David relaterade mikrosystemen till varandra där barnet hade sin plats i familj och i kontaktfamilj. Barnet är med och påverkar dessa mikrosystem likaväl som systemen påverkar barnet. Socialsekreterare fanns även med i ett mikrosystem runt barnet. Dessa tre mikrosystem relaterade till varandra och samarbetade i mesosystemet. På exonivån fanns socialtjänstens organisation som gjorde det möjligt för socialsekreteraren att ha denna uppföljning. Barnen fanns med från början och de vuxna hade ett barnperspektiv som möjliggjorde för barnet att göra sin röst hörd och se till att förändringar skedde som passade dem; de var delaktiga. Upphörandet och avslutningen skedde planerat och med alla inblandade. På makronivån finns FN:s barnkonvention som fastslår att barn har rätt att uttrycka sin åsikt och få sin åsikt beaktad och Socialtjänstlagen som i 3 kap 5§ säger att när en åtgärd rör barn skall barnets inställning så långt det är möjligt klarläggas samt att hänsyn skall tas till barnets vilja med beaktande av dess ålder och mognad.

I syskongrupsärendena är det enskilda barnet inte alls synliggjort med sina individuella behov. Hur upphörandet och avslutningen skett är oklart. Det är svårt att tyda att man haft ett

barnperspektiv vare sig vid tillsättande eller upphörande. Det vill säga att barnet har fått uttrycka sin åsikt och har fått sin åsikt beaktad enligt den definition av samhällets barnperspektiv som jag använder. Det är även svårt att se hur kontaktfamilj och familj samarbetat runt barnet utifrån den utvecklingsekologiska teorin.

De tre barn som inte haft någon uppföljning under tiden de haft kontaktfamilj verkar ha tagit saken i egna händer genom att låta bli att åka till kontaktfamiljen och på så sätt sker ett upphörande. Någon avslutning har inte förekommit även om socialtjänsten i ett par ärenden erbjudit sig att medverka till ett sådant möte. Även om mikrosystemen runt barnet dvs familj och kontaktfamilj samarbetat så har socialtjänsten varit frikopplad enligt mitt sätt att se. Ett system måste ha direkt kontakt med barnet under en avsevärd tidsrymd för att kallas mikrosystem. Man kan fundera på om det ändå inte är kompetenta barn som genom sitt aktiva handlande ser till att få det som de vill (Qvortrup 1994 enl Sandbaek, 2004). När jag jämför den här gruppen barn med Hanna och David tycker jag att det framgår att socialsekreterare bör vara med från början i processen för att det ska vara möjligt för socialsekreterare att kunna ha kontakt med barnet senare. Trots goda intentioner från socialsekreterare som vill att man ska ha ett avslutningsmöte tackar familjen och barnet nej. Om man ser det utifrån ett utvecklingsekologiskt synsätt (Lagerberg & Sundelin, 2003) så är mesosystemet beroende av att de olika mikrosystemen kunnat eller haft möjlighet att samarbeta.

Johnsson och Regnér (2003) fann i sin undersökning att de glesa uppföljningarna i kontaktfamiljsärenden gör att ärendena "glöms bort". En socialsekreterare säger: "*de ligger där tysta och snälla i lådan*". Johnsson och Regnér ställer frågan "*om så är fallet, om man inte vet något om de relationer och band som skapas och hur de utvecklas, hur ska man då kunna ta ansvar för dessa?*" (sid 125)

När det gäller det barn som egentligen inte skulle ingå i min aktstudie eftersom socialtjänsten ej lyckades rekrytera någon kontaktfamilj framgick av utredningen att barnet hade behov som skulle tillgodoses genom insatsen. Jag kan försiktigt göra tolkningen att socialtjänsten inte utrett föräldrarnas motivation tillräckligt för att få dem motiverade till att förändra barnets situation. Horwath och Morrisson (2004) menar att man inte får förbise den ambivalens som många föräldrar känner inför förändringar. Även om en förälder med munnen bekänner sig till att vilja att barnet får en insats så kan föräldern på subtila sätt "se till" att inget händer.

Författarna menar att man måste se på ambivalens som något naturligt i en förändringsprocess och utreda de olika stegen till förändring. Det kan vara lätt att tolka ambivalens hos föräldrar som att de är ovilliga till samarbete.

Intervjustudien

Jag kommer att återge mina informanternas berättelser utifrån teman i min intervjuguide. Jag kommer att beskriva likheter och olikheter. Där jag anser att det kan ge en ytterligare dimension å beskrivningen tar jag med uppgifter från mina tidigare intervjuer med informanterna.

Under temat upphörande och avslutningar kommer jag att tillföra resultat från intervjuer med ytterligare några barn i min tidigare studie.

De två ungdomar som jag intervjuade nu under våren 2005 hade haft kontaktfamilj i flera år under sin uppväxt. Jag intervjuade dem båda för tio år sedan i ett utvärderingsprojekt.

För mig som intervjuare var det en speciell känsla att få träffa dessa "barn" igen. Jag hade gått igenom deras gamla intervjuer innan och blivit påmind om mina intryck då En av informanterna var då 14 år och var inte särskilt lätt att styra med mina frågor. Hon pratade mycket om det som då upptog henne; idrott och kamrater. Jag försökte gång på gång styra in henne på de frågeområden som jag hade förberett. Men hon var envis och jag fick vackert lyssna till hennes utförliga berättelser. Det var ändå förvånansvärt mycket som hon delgav mig vid det tillfället och som kom igen i intervjun idag. Hon kom ihåg att jag intervjuat henne tidigare och att vi då satt hemma i hennes familjs kök.

Min andra informant kom ej ihåg att jag intervjuat honom tidigare. Han var åtta år då och intervjun ägde rum hemma hos honom. Jag kan idag reflektera över hur han uppfattade att jag hade kännedom om honom och tidigare pratat med honom om saker som han inte hade något minne av. Jag kan tycka att det är ett etiskt problem.

Ungdomarnas situation idag

Den första intervjupersonen som jag kallar Lars är en ung man som försörjer sig genom att utöva en idrott på halvtid och arbeta på kontor resterande tid. Han drömmer om och planerar att få utöva sin idrott utanför Sveriges gränser. Han är uppenbart stolt när han berättar om sig själv och att han är framgångsrik i sin idrott. Han är bara här på ett kort besök när jag får intervju honom.

Min andra intervjuperson är en ung kvinna som jag kallar Lena. Hon är sambo och har ett litet barn. Hon är för närvarande barnledig. Hon har varit utomlands och pluggat för några år sedan. Hon verkar trivas med tillvaron som småbarnsförälder. Hennes barn är med under intervjun och hon bemöter barnet med inlevelse och värme.

Orsak till att de fick kontaktfamilj

När jag intervjuar Lena och Lars som unga vuxna säger de att de egentligen inte förstod varför de fick kontaktfamilj. De tror att det kanske var för att mamman var ensamstående och behövde avlastning.

Lars tror också det var för att hans mamma ville att han skulle komma ut på landet och inte bara vara i stan.

”För jag var inte såbråkig och sådär, men hon tyckte väl att det skulle vara bra för mig och hon skulle få lite avkoppling också. Mamma var ensam med mig och hon jobba rätt mycket. Jag hade en syster som tog hand om mig ibland, när mamma inte kunde, men mamma fick aldrig någon tid för sig själv så jag tror det var därför också. Mamma ville också att jag skulle få lite annan miljö.” (intervju 2005)

Lena uttrycker att hon var så liten då

*”Jag fattade inte varför. Morsan förklarade att hon inte orkade ha oss efter skilsmässan. Det blev för tungt. Hon behövde hjälp.” Hon tystnar och säger sedan
”Jag visste aldrig att de tyckte synd om oss på landet. Har sagt nu—speciellt synd om mig. Har inte fattat det förrän jag blev lite äldre. Dom tyckte det var så konstigt att när vi kom dit även om han var liten kunde min lillebror vara elak mot mig, men jag var alltid snäll mot honom. Min lillebror har alltid varit ögonstenen för mamma. Mig såg hon inte så mycket.” (intervju 2005)*

Tiden i kontaktfamiljen

När jag intervjuade Lena och Lars som barn 1994 hade båda haft en kontaktfamilj innan den som de pratade om som sin nuvarande kontaktfamilj. Därför gör jag en uppdelning i första och andra kontaktfamiljen.

- Första kontaktfamiljen

Lars kommer inte ihåg så mycket om hur den första avslutades. Han tror att den första kontaktfamiljen inte kunde ha honom kvar för att de fick barn.

”men jag vet att jag var ledsen för jag gillade dom riktigt mycket...trevliga. Dom var vänliga och sådär och jag tänkte att dom nya kan aldrig vara lika bra som dom jag hade nu...men så fick jag en ny i alla fall och det blev bra”. (intervju 2005)

Lite längre fram i intervjun säger han *”Första kontaktfamiljen gav mig en trygg start- en bra start för att kunna ha den andra familjen.” (intervju 2005)*

Lars berättar att han hade fått den andra kontaktfamiljen troligen något år innan jag intervjuade honom första gången.

Lenas erfarenhet av sin första kontaktfamilj när hon var fem år var att hon inte trivdes.

"Sa till mamma att det inte var bra.... Om inte mamma brytt sig såhade vi varit kvar...tänk föräldrar som inte bryr sig såmycket." (intervju 2005)

- Andra kontaktfamiljen

Både Lars och Lena berättar om goda erfarenheter från sina nya kontaktfamiljer.

Lars ville ha en ny familj och komma ut på landet. Lars berättar om när han skulle dit första gången *"Man var lite nervös för hur de skulle vara , man kände ju inte dom, man var lite tillbakadragen..men det vart bra." (intervju 2005)*

Lena säger att hon trivts jättebra *"Trodde aldrig jag skulle haft såbra och lycklig barndom om jag inte varit där." Lenas kompisar tycker att hon har så mycket minnen från det hon var barn. Hon skrattar och säger "Det hände såmycket i kontaktfamiljen. Vi var såmånga barn och vi hade såmycket bus för oss." " Dom var inte stränga-inte för slappa heller. Dom kunde skratta å saker och ting när grannar ringde och sa att vi gjort något." (intervju 2005)*

Tiden på landet

Både Lars och Lenas kontaktfamiljer bodde på landet.

Lars berättar att familjen bodde i ett stort hus med en stor tomt och naturen in på knutarna.

Han beskriver att han gjorde allt möjligt; var ute i naturen, spelade fotboll, byggde kojor, var ute och fiskade. Han gjorde sånt han inte skulle ha gjort inne i stan. Han berättar att han var helt tokig i att fiska när han var liten.

Han berättar *"Jag tycker det är bra att man får chansen att komma bort från stan- lugnt och tryggt- ut i naturen."/../"Vi gick alltid ut i skogen och plockade svamp. Lagade trattkantarell-soppa- det älskade jag- man hade varit ute hela dagen- kallt- det var mysigt." (intervju 2005)*

Han beskriver också en skillnad i att vara i stan och att vara på landet. Han menar att när man är ute på gården i stan och leker är det inte att betrakta som att vara hemma, medan det på landet hörde till att vara hemma när man var utomhus på gården.

Lars beskriver att det var som olika världar som han befann sig i när han var i kontaktfamiljen respektive hemma hos mamma. Han pratade inte i telefon med sin mamma när han var i kontaktfamiljen och inte heller ringde han till kontaktfamiljens pojkar när han var hemma.

"När jag var där så var jag där och sen när jag var hemma så var jag hemma." (intervju 2005)

Som åtta-åring berättade Lars att det kändes roligt att åka till kontaktfamiljen. Jag frågade om han tänkte på mamman när han var där och han svarade "bara ibland"). Jag fortsatte att fråga vad han gör när han känner så. Han blev tyst och svarade inte. Jag frågade om han ringde hem till mamma och han svarade nej. Då berättade mamman, som fanns i rummet när jag pratade med Lars, att hon ringde till kontaktfamiljen för att vara säker på att han kommit fram. Lars åkte buss själv ditut. Lars sa då att mamma ringer varje fredag när de sitter och äter. (ur intervju 1994)

Lite senare under intervjun (2005) berättar han om när han kom till kontaktfamiljen på fredagar.

"Alltid när jag kom ut på fredag käkade vi fondue- det var favoriträtt- älgkött varje fredag, det var fest när jag kom." (intervju 2005). Han berättar också att de på lördagar fick lördagsgodis som familjen gömde på undervåningen och som barnen fick leta reda på före TV-programmet Disney-dags. Han tycker att familjen var påhittig.

Lars som åttaåring beskrev tiden i kontaktfamiljen som fylld av olika aktiviteter. Man gjorde brator och grillade korv. Man hade sjukamp och man badade och man fiskade. Han sade att han mest var med kontaktfamiljspappan som nästan jämt var ute och jobbade i sitt garage.

Om sin tid i kontaktfamiljen säger Lena att hon inte skulle haft en så bra och lycklig barndom om hon inte varit i kontaktfamiljen. De var många barn där och de hittade på mycket. Hon beskriver att de alltid engagerade sig i barnen och nämner särskilt att kontaktfamiljen tog med alla barn till folkparken när de gick dit. Det hände alltid så mycket när hon var i kontaktfamiljen.

Lena sade som fjortonåring om när hon kom till kontaktfamiljen på fredagen

"Såkäkar vi lite mat och sen så snackar vi och så där, tittar på TV och badar bastu det brukar vi göra ibland, det är ganska bra som skönhetsvård..sen visar hon (kontaktmamman) alltid allt som har kommit nytt..berättar allt som hänt under alla hundra veckor som vi varit borta...det är alltid massor hon har att berätta.." (intervju 1994)

Lite senare under samma intervju som fjortonåring säger hon om att vara i kontaktfamiljen

"det är kul att vara där, det är det faktiskt. Det är roligt men inte för ofta...jag har mitt storstadsliv" (intervju 1994)

Viktiga personer i kontaktfamiljen.

Lars beskriver att kontaktpappan gjorde störst intryck på honom. Han fick vara med honom i skogen och med ut och fiska. Lars berättar att han inte träffade sin pappa när han hade kontaktfamilj. Kontaktpappan var den han tyckte sig till och som blev en förebild.

”Jag träffade inte min biologiska pappa såmycket då—han tog verkligen hand om mig---en manlig förebild-----Jag är glad att han ville vara med mig”(intervju 2005)

Lena berättar under intervjun hur hon nästan alltid var med kontaktmamman Karin; att de pratade mycket och att de gjorde saker tillsammans. I kontaktfamiljen fanns i övrigt inga flickor och Lena beskriver hur Karin alltid önskat en flicka och att Lena därför blev favoriserad.

”Karin ville alltid ha en flicka. Jag var favoritbarnet. Om någon kom och sa att jag gjort något bus tog Karin mig alltid i försvar och sa att jag inte gjort något. Jag har alltid sluppit undan.”//”Jag följde efter henne...Karin betydde väldigt mycket för mig.”(intervju 2005)

I Lenas tidigare intervju säger hon som fjortonåring att det är mest Karin hon är med.

”Karin..jag är jämt med henne...prata är det vi jämt gör..det är faktiskt sant. Vi pratar nästan jämt”. Men hon säger också om kontaktfamiljen när vi ritat hennes nätverkskarta tillsammans i den tidigare intervjun ”dom är inga viktiga för mig, jag tycker inte dom är såviktiga för mig, alltsåjag tycker inte det, dom kanske var det i min uppväxt liksom, jag tänker ju lite mer-jag tänker ju liksom blandning mellan morsan och Karin för dom är ganska olika.”(intervju 1994)

Särskilda händelser

Lars beskriver hur kontaktpappan en gång tog med bara honom på en marknad när de andra barnen var på andra aktiviteter

”Vi gick runt flera timmar där, sedan när vi kom hem visade han rådjur som han skjutit och som hängde i lagårn. Kändes som han var min pappa—som han skulle gjort med sin son.” (Intervju 2005)

Lena har först svårt att komma ihåg någon särskild händelse. Säger att familjen alltid engagerade sig i barnen och tog dem med på olika aktiviteter.....Efter en stund säger Lena

”Jo, faktiskt när jag var 12 år åkte Karin och jag på cykelsemester. Det var riktigt kul. Vi hade sparat pengar i ett år..så åkte vi till (hon nämner två orter)---jag och Karin som var ute och åkte”. (Intervju 2005) Denna cykelsemester berättade Lena också om som något speciellt i intervjun som 14-åring.

Barnens kontakt med socialtjänsten

Lena har inget minne av att någon socialsekreterare pratat med henne. Hon tycker det är lite tråkigt. Hon säger vidare att hon tycker det är tråkigt om barnen far illa och socialtjänsten bara lyssnar på vad mamman eller kontaktfamiljen säger och aldrig till vad barnen säger. Men hon poängterar att hon hade det jättebra.

”Man borde kolla mer med barnen...och med mamman...OK egen tid, men man kan ju inte ha hur mycket egen tid som helst.”(intervju 2005)

Hon säger också att ett beslut om kontaktfamilj fattar man ju över huvudet på barnet.

Hon säger vidare *” synd att de aldrig pratar med barnen...men vad ska barnen säga egentligen...men viktigt ändå.speciellt om det börjar gådåligt i skolan.”(intervju 2005)*

Lars kommer ihåg att det var någon kvinna som kom till honom och hans mamma.

”Kommer inte ihåg hur ofta hon kom och om vi pratade eller om det var mamma som pratade med henne och jag någon gång ibland, men jag kommer ihåg att vi hade någon sorts kontakt med någon” .Jag frågar om han vågade säga vad han tyckte.”Ja, det kunde jag faktiskt för mot slutet .jag tror jag började som växa ifrån dom lite, eller det kändes som jag inte ville vara kvar och dåsa jag det.”(intervju 2005)

Upphörande av insatsen kontaktfamilj

Som jag nämnde i inledningen till intervjustudien så är det under detta tema som fler personer kommer till tals. Det är Stina som är 11 år , Lisa som är 12 år och Anna som är 26 år. Men först Lena och Lars.

Lena och Lars gjorde påliknande sätt då kontaktfamiljen skulle upphöra.

Lars sa till sin mamma att han inte ville åka till kontaktfamiljen längre. Han tror han var 12-13 år då Han ville vara hemma med kompisar och hade sina sportintressen som tog tid.

Mamman ville att han skulle vara kvar då hon tyckte det var bra för honom.

”Och det var det säkert också men jag tror inte jag behövde mer tid därute..så hon var väl lite upprörd och tyckte jag skulle prova lite mer..Men jag ville inte så hon fick finna sig i det”./../ ”det var jag som sa upp dom”..(intervju 2005)

När Lena var 16-17 år avslutades hennes kontaktfamilj. Hon tycker att det var hon som såg till att det blev så Hon beskriver att när mamma frågade henne sa hon att hon inte behövde sin kontaktfamilj längre. Hon ville inte förklara för kontaktfamiljen att hon inte ville åka dit utan vara hemma och ”parta”.

”Kunde inte säga det till dom. Nej usch det ville jag inte...var redan känslösamt .. inte som ett svek.. men typ som att nu lämnar hon oss på nå sätt.” (intervju 2005)

Lite senare i intervjun säger hon att hon märkte att hennes mamma blev avundsjuk eller svartsjuk på att hon hade så bra kontakt med kontaktfamiljens mamma.

” men det blev ju så.jag följde med henne och såg upp till henne..men det var ju för att hon alltid fanns där”.

Hon säger att hon märkte att ”*mamma ville vara mamma mer*”. Nu var ju Lena äldre också. Hon märkte mammans ogillande. Hon kände känslan, märkte att det blev lite obehagligt. Lena beskriver i ett annat sammanhang hur mamman nästan försummade henne och syskonen. Mamman hade ett stort fritidsintresse som hon ägnade väldigt mycket tid åt, även när barnen var hemma. Lena beskriver hur mamman kunde lämna barnen ensamma i lägenheten. Lena kan säga att hon förstår att det kanske var svårt att skaffa barnvakt, men när mamman var borta slogs syskonen oftast. Lena menar att man inte får sätta sina egna intressen så i första rummet när man har skaffat barn. Mammans intresse upptog en stor del av hennes tid. Lena säger att hon sett en helt annan sida i kontaktfamiljen

”där pålandet hade de också egna intressen men ändå var vi alltid med.” Efter en stund säger hon *”OK det var jättebra att vi fick komma dit..men på något sätt var det ändå som att hade vi inte kommit dit hade hon varit tvungen att ta mer ansvar eller så hade vi varit väldigt illa...”* (intervju 2005)

Ytterligare barns röster

Nu till Stina och Lisa och deras upplevelser när deras kontaktfamilj upphörde. Jag träffade dem för 10 år sedan och Stina som var 11 år hade vid intervjutillfället vad jag vet haft sin kontaktfamilj några år. Kontaktfamiljen bodde i ett samhälle utanför stan och när hon var hos dem gjorde de olika saker som att vara ute, spela fotboll, bada. Hon berättade att hon hade fått nya kompisar i samhället förutom barnen i kontaktfamiljen. Hon beskrev hur det kändes i början; att hon inte ville åka till en annan familj. Men när hon hade åkt dit flera gånger ändrade hon sig. Att hon ändrade sig berodde på att hon fick göra saker som var roliga. Hon visste inte varför hon fick kontaktfamilj. När jag frågade hur det kändes för henne när hon åkte dit fick jag reda på att hon inte åkte till sin kontaktfamilj längre. Jag frågade hur det kom sig och hon svarade

”Jag vet inte...dom har inte talat om det...kanske var det något med äktenskapet.”

I: hur känns det då att du inte ska åka dit mer?

Stina: *jag vet inte konstigt*

I: när du var där sista gången berättade dom då att ni inte skulle åka dit mer?

Stina: *nej..dom kanske inte visste ens själva att det skulle bli så där...strul*

I: nej..men skulle du vilja åka dit och säga hejdå till dom då..eller ta adjö

Stina: *ja det skulle jagdet skulle jag vilja*

I: du skulle vilja det...tror du det kan bli så?

Stina: *jag vet inte*

(intervju 1994)

Sedan pratade vi om att hon kanske skulle få en ny kontaktfamilj. Om hon fick önska hur dom skulle vara sade hon att de skulle vara snälla och att dom skulle ha barn...en tjej som skulle vara lika gammal som hon själv.

Mot slutet av intervjun ritade vi hennes nätverkskarta. Då framkom att hon mötte kontaktfamiljens mamma i sin skola nästan varje dag eftersom kontaktmamman arbetade där. Kontaktmamman hade dessutom tidigare varit Stinas dagisfröken. Jag undrade om hon hade frågat henne när de sågs i skolan varför hon inte skulle åka till henne mer.

Stina: *Mmm, nej..men jag vågar inte fråga henne*

I: varför det då?

Stina: *nej jag vet inte..jag vågar inte fråga*

I: fast du skulle vilja?

Stina: *ja*

(intervju 1994)

När jag intervjuade hennes syster Lisa som var 12 år visste jag således att kontaktfamiljen hade upphört.

I: hur kom det sig att ni inte har den här kontaktfamiljen kvar då?

Lisa: *nej dom fick problem i familjen sådana dom att då kunde dom inte ha oss längre*

I: pratade dom med dig om det?

Lisa: *nej dom pratade med mamma..hon berättade för mig*

I: var det något ni hade märkt då?

Lisa: *nej*

I: blev du förvånad då?

Lisa: *jaa*

I: och ni har inte åkt dit sen då för att säga adjö

Lisa: *nej*

I: inte träffat deras barn då heller?

Lisa: *nej*

I: Är det nånting som du skulle vilja

Lisa: *jaa*

I: är det något du går och funderar över varför det blev på det här sättet

Lisa: *nej, jag kan ju inte göra något å det så*

I: vad tänker du runt att kanske få en ny kontaktfamilj

Lisa: *jag tycker det ska vara spännande att få en ny...fast jag vill ju inte byta men...jag vill känna på och komma till en familj där jag inte känner någon också*

(intervju 1994)

Intervju med en mamma som haft "extrafamilj"

Anna var 26 år vid intervjun och mamma till ett barn som jag intervjuade om dess kontaktfamilj vid min undersökning för tio år sedan.

Anna berättade att hon hade haft en extrafamilj från det hon var två år. Anledningen var att det var jobbigt hemma och att hon behövde komma bort. Hon var i sin kontaktfamilj nästan

varje veckoslut. Hon tyckte det var skönt att få vara i en annan familj och att kunna få vara liten. När hon var i 8-årsåldern fick hon inte åka till sin kontaktfamilj längre; dom bara försvann. Hon fick ingen förklaring, bara att hon inte skulle åka dit mer. Hon beskrev i intervjun att hon blev deprimerad. Hon upplevde inte att det var någon vuxen som försökte förklara för henne varför det blev så att hon inte fick åka till den andra familjen längre. Hon sade att hon fick gå på BUP (barn och ungdomspsykiatriska mottagningen, min anmärkn.) och prata.

"Det blev en massa problem för att dom rycktes bort och sen försökte vi med ett nytt kontakthem, men det gick inte."

Hon sade att hon inte riktigt vågade ta in den nya kontaktfamiljen. I tonåren sökte den tidigare kontaktfamiljsmamman upp henne och förklarade att orsaken att hon inte fick komma till dem var en skilsmässa. Kontaktmamman berättade att hon inte velat dra in flickan i det utan ville att hon skulle hållas utanför. Kontaktmamman och Anna träffades några gånger efter det, men det blev inte någon riktig kontakt dem emellan igen.

Anna sade att om en kontaktfamilj försvinner så ska socialtjänsten tänka på att det kan bli väldigt konsekvenser för barnet. Hon menade att man måste prata med familjerna och prata med barnet om det är tillräckligt gammalt, åtminstone från 6 år. Hon upprepade att man måste ta tag i det för det kan få väldigt konsekvenser om barnet verkligen trivdes där. Hon visste ju själv hur det kändes. Hon menade att det är socialtjänstens ansvar då man inte kan ta för givet att förälder eller kontaktfamilj pratar med barnet.

Avslutningen

Varken Lena eller Lars hade någon särskild avslutning med sina kontaktfamiljer. Skälen som de anger är liknande.

När Lena sagt till mamman att hon inte behövde kontaktfamiljen åkte hon inte längre dit. Att åka och säga det till dem och särskilt till kontaktfamiljsmamman som var så fäst vid henne skulle varit för jobbigt. Hon berättar att familjen körde in till stan med hennes saker.

Lars tycker att det var han som sa upp kontaktfamiljen. Han tror att de kände sig lite sårade över att han inte ville vara kvar. Han var rädd att kontaktfamiljen skulle tro att det var något fel på dem. Lars kunde inte säga adjö; hade svårt att ta avsked så i princip slutade han bara åka dit. *"jag ville inte ta det ...avsked."*

När jag intervjuade Stina och Lisa beskrev de hur de hade velat säga adjö till familjen och till de kompisar de träffade där. För dem blev upphörandet och att inte ha fått ta avsked obegripligt, och vad jag förstod något de skulle ha velat haft annorlunda. Trots att kontaktmamman fanns i deras närhet, på skolan, vågade de inte fråga henne.

Kontakten idag med kontaktfamiljen

Det är helt olika för de båda ungdomarna. Lars har ingen kontakt alls med sin kontaktfamilj och har inte haft sedan han slutade åka dit. Han har inte träffat kontaktpappan sedan kontaktfamiljen upphörde. Idag har han kontakt med sin biologiska pappa.

Lena har fortsatt kontakt med sin kontaktfamilj. Lenas bror hade kvar familjen efter att hon slutade åka dit och på så sätt hade hon viss kontakt även efter upphörandet. Hon berättar att när kontaktfamiljen var i stan kunde de komma och hämta syskonen och ta med dem på restaurang. Idag beskriver hon hur de pratar med varandra och också träffas åtminstone någon gång per månad. De var med på hennes barns födelsedagskalas. *"Hade dom som kontaktfamilj i mer än 10 år. Kommer att ha kontakt med dom hela livet ...blivit sålika. Vi har väl blivit lika mer eller mindre. Det är svårt att inte bli påverkad när man är där."* (intervju 2005) Hon säger om kontaktfamiljen att de är väldigt snälla. De är som en riktig familj- en kärnfamilj.

Kontaktfamiljens betydelse

Lena säger att kontaktfamiljismamman var betydelsefull för henne. Lena tycker att hon har precis samma värderingar, att hon är lik kontaktfamiljen i sättet. Att ha haft dem som kontaktfamilj har betytt jättemycket.

Kontaktfamiljen har betytt en hel del för Lars *"hemma var jag mest inne eller ute pågården. I kontaktfamiljen fick jag lära mig att arbeta lite och hittade påsaker. Var sysselsatt. Fick byta miljö."* Lars beskriver att han idag känner sig tryggare i nya situationer när han träffar nya människor. Han är inte så rädd för att ta kontakt. Han tycker att han fått en bra social kompetens. Han tycker att det var viktigt att han blev behandlad som en familjemedlem och inte särbehandlad. Han har tänkt efterå på att han behandlades lika som kontaktfamiljens barn. Han berättar att han tycker att han blivit mer mogen och förberedd för att klara sig själv. Han jämför sig med klasskamrater när han började på gymnasiet på annan ort. Han klarade sig

själv på ett helt annat sätt än klasskamraterna. Han betalade räkningar, lagade mat, gjorde allt själv.

Barnets delaktighet

Lars tror inte att han fick bestämma så mycket när han kom till sin första kontaktfamilj.

” Det var bara att åka dit.., men sågillade jag ju dom som tur var..det var mammas initiativ då”. Han säger att han inte var riktigt beredd på vad det innebar att ha en kontaktfamilj. När han kom till sin andra familj tycker Lars att han fått vara med och bestämma. ”Om jag inte skulle ha gillat dom såskulle jag inte varit kvar där. Det skulle inte mamma tillåta”

Lena tycker inte hon haft så mycket att säga till om. Hon beskriver att det var många gånger som hon inte ville åka till kontaktfamiljen, men att mamma bara bestämt sa att nu åker vi. När hon protesterade sa mamman att du får bestämma när du blir stor.

I den tidigare intervjun beskrev Lena att när hon var 10-årsåldern ville hon inte åka iväg hemifrån. Hon tyckte att hon missade händelser hemma i stan som klasskamrater pratade om i skolan och som hon då inte varit med om. Hon beskrev hur hon hamnade i en konfliktsituation.

”Det krockar med nånting- det går liksom inte att förklara-OK när man kommer dit är det kul och bra allting, men samtidigt såvill man.. ” (intervju 1994)

Hur man kan förbereda barn och göra barn delaktiga

Lars tycker att det är viktigt att prata med och förklara för barn vad en kontaktfamilj är. Man ska ge mer fakta om familjen innan. Man behöver som barn få veta hur familjen är och hur dom bor; kanske visa kort eller video så man som barn är förberedd när man kommer dit första gången, annars är allt så främmande. Han tror att om man sett familjen på exempelvis kort innan känner man igen sig när man kommer dit.

Lena har funderat mycket runt adoptivbarn och fosterbarn, men vet inte riktigt vad man kan göra annat än att socialtjänsten pratar med barnen mera.

Analys

I min analys av intervjuerna kommer jag i huvudsak att använda mig av utvecklingsekologisk teori och anknytningsteori samt tidigare forskning för att försöka förstå och tolka mina informanternas utsagor. Jag gör analysen utifrån följande hopslagna teman; orsak till att de fick kontaktfamilj, tiden i kontaktfamiljen och tiden på landet, viktiga personer i kontaktfamiljen

och särskilda händelser, upphörande och avslutning, barnets delaktighet och kontakt med socialtjänsten, kontaktfamiljens betydelse och hur ungdomarna har det idag.

Orsak till att de fick kontaktfamilj, tiden i kontaktfamiljen och tiden på landet

Varken Lars eller Lena förstod som barn varför de skulle ha en kontaktfamilj. Utifrån barndomssociologisk teori (Qvortrup 1994 enligt Sandbaek 2004) kan man säga att man inte låtit barnen vara delaktiga eller sett dem som sociala aktörer. Sandbaek (2004) menar att barns beroende av vuxna är en del av den verklighet som definierar barndom och att det är viktigt att rikta uppmärksamheten på hur vuxna hanterar detta beroende. Lars uttrycker en tillit till att mamman skulle lyssnat till honom om han inte trivts. Enligt anknytningsteori kan man tolka det som att Lars har en bra anknytning till sin mamma (Broberg 2004). När det gäller Lena säger hon att hon inte haft så mycket att säga till om; det var mamman som bestämde.

Kan man förstå Lars och Lena under tiden de har sin kontaktfamilj utifrån ett utvecklingsekologiskt perspektiv (Lagerberg & Sundelin 2003)? Jag låter Lars framträda först. Lars ingår i flera mikrosystem; sin familj med mamma och syskon, sin kontaktfamilj, sin skola och sitt fritids. Eventuellt kan man skönja socialtjänsten utifrån Lars beskrivning som en något diffus kvinna som kommer och pratar med mamma ibland och ibland med honom. Dessa mikrosystem relaterar till varandra i mesosystemet. Lars beskriver en skillnad mellan sin familj och kontaktfamilj som en skillnad mellan staden och landet. Dessa system hänger ihop främst genom Lars som själv åker buss till sin kontaktfamilj. Han beskriver kontaktfamiljvärlden som en värld och hemma-världen som en annan. Det blir i hans beskrivning som två skilda världar. Jag jämför med Johnsson och Regné (2003) som beskriver hur mötet mellan olika familjesystem kan bli om de inte öppnar sig för varandra. Är systemen alltför slutna sker inget ömsesidigt utbyte och kontaktbarnet kommer att pendla mellan två skilda världar.

Lars beskriver kontaktfamiljen på landet som en trygg och lugn plats som det var skönt att åka till. Mikrosystemen skola och fritids för Lars drabbas av stora ekonomiska besparingar i början av 90-talet (Skolverket, 1998, 2000). Under de år Lars har sin kontaktfamilj nådde personalnedskärningarna sin kulmen. Mycket personal sades upp och de som fick stanna kvar i kommunen blev föremål för en omflyttningskarusell. Personalens kontinuitet för barnen var

ej något prioriterat område. Barngrupperna blev större och personaltätheten blev lägre. Jag föreställer mig att det som skedde på exonivån; dvs de beslut som nämnder tog om nedskärningar påverkade Lars indirekt. Personalen inom skola och fritids kunde förmodligen ej förmedla lugn och trygghet för barnen när de själva var utsatta för så stor otrygghet. Är det detta som avspeglas i Lars uttalanden om att kontaktfamiljen var en lugn och trygg plats?

Lars beskriver som åttaåring sin kamratkrets med flera kamrater och där även kontaktfamiljens pojkar ingår. Idag betonar han att kontaktfamiljens pojkar ingick i hans kamratgrupp men bara när han var i kontaktfamiljen. Återigen beskrivs skilda världar.

Lars beskriver idag hur uterummet på landet ingick i begreppet "hemma". I staden inryms inte att vara ute på gården och leka i begreppet "hemma". På landet finns ett utökat livsrum.

Bodil Rasmusson (1998) menar att barns villkor i stadsmiljö är ett angeläget område för förståelsen av modern barndom, och jag kan fundera över hur Lars villkor och upplevelser av sin hemmiljö i staden ser ut.

För Lena har också landet där kontaktfamiljen bor betydelse. Som fjortonåring beskrev hon liksom Lars skilda världar mellan hemma och i kontaktfamiljen. Hon sade att det var roligt att vara i kontaktfamiljen, men inte för ofta för hon hade också har sitt storstadsliv. Med sitt storstadsliv tolkar jag att hon menar att vara med sina kamrater och dela fritidsintressen med dem.

Både Lars och Lena beskriver vistelserna i kontaktfamiljen som fyllda av aktiviteter tillsammans med både barn och vuxna. Liknande beskrivningar från barn återkommer i flera andra undersökningar. Jonsson och Regné (2003) fann att vistelsen i kontaktfamilj för barnen betyder två saker; mycket aktiviteter och många kontakter. Berg-Eklundh (2002) fann i sina intervjuer med barn i kontaktfamilj att de beskrev vardaglig lek, sportaktiviteter och resor. I den s.k. Stockholmsundersökningen (Sundell, m.fl. 1994) beskrevs att barnen lekte, cyklade, badade och gjorde utflykter när de var i kontaktfamiljen.

Viktiga personer i kontaktfamiljen och särskilda händelser

I anknytnings teorin (Orrenius & Krantz 2002) talar man om inre arbetsmodeller. I takt med att barnets kognitiva kapacitet ökar, utvecklar barnet inre föreställningar om sig själv och sin relation till de viktigaste närstående så kallade inre arbetsmodeller. Dessa föreställningar får betydelse för utvecklingen av senare relationer till andra vuxna och till jämnåriga. De tjänar

som ett slags kartor över vad barnet kan förvänta sig i nya relationer enligt Gunilla Lindén (2002, sid 216). Lars har en positiv förväntan på andra människor. Han förlitade sig på att mamman skulle säga ifrån om han inte trivdes i den andra kontaktfamiljen. Han har tillit till henne. Jag tolkar det också så att Lars inre arbetsmodell utvecklas och stärks i den första kontaktfamiljen som han tyckte så mycket om. Han säger att de lade en bra grund så han vågade ta till sig den andra kontaktfamiljen.

Lena berättar om hur hon oftast var tillsammans med kontaktmamman och nästan oavbrutet pratade med henne. Jag tänker på utvecklande dialog (Crafoord, 2001) när Lena beskriver sitt och kontaktmammans förhållande. Lena frågar och får bekräftelse av kontaktmamman. Hon blir sedd och införlivar kontaktmammans sätt att vara. Crafoord (2001) skriver att vissa barn har en intensiv sökande förmåga och letar intensivt efter vuxna att få gensvar från. De söker ivrigt få till stånd en dialog som fungerar utvecklande också med andra vuxna än föräldrarna. Så verkar det ha varit för Lena.

I mina tidigare intervjuer där barnens nätverkskartor finns med framträder kontaktfamiljernas egna barn som betydelsefulla liksom även andra barn i omgivningen. När jag nu intervjuar Lena och Lars som unga vuxna och de blickar tillbaka är det de vuxna i kontaktfamiljen som får en framträdande plats. Tullie Torstenson-Ed (2003) har beskrivit hur ungdomar ger en tolkning av dåtid utifrån sin situation idag. Hon har funnit att barn själva ser andra barn som de viktigaste personerna då de får en direkt fråga. Kamrater konkurrerar med föräldrar om att vara viktigaste personer i livet, särskilt för flickor. Men då ungdomar senare berättar om hur de gestaltar sina liv så framträder tydligt de vuxnas betydelse för både pojkar och flickor.

Könsperspektiv och identifikation blir tydligt då Lena uttrycker att hon blivit så lik sin kontaktmamma. Lars beskriver det inte på riktigt samma sätt, men han har med sig en bild av att mannen i kontaktfamiljen ville vara som en pappa för honom under en period då han inte alls hade kontakt med sin biologiska pappa. För Lena framträder bilden av den cykelsemester hon och kontaktmamman gjorde efter att ha sparat pengar under ett år. Hon säger ”*Det var jag och Karin som var ute och åkte*”. Jag tolkar det som att hon och kontaktmamman fick en speciell gemenskap under denna cykeltur. Barnen knyter an till dessa vuxna och det har betydelse att det är den vuxne av samma kön som blir viktig.

Den utvecklingsekologiska tanken att människan inte bara är en produkt av sin omgivning utan också medskapare av sin omgivning, lämpar sig väl som en tolkning av hur Lars och

Lena i sina kontaktfamiljer är aktiva och i ett samspel skapar sin kontaktfamiljsmiljö och relationerna där (G. Andersson, 2004).

Anders Broberg (2004) menar att det är viktigt att betona att barnet gör en stor ”investering” i utvecklingen av en anknytningsrelation. Därmed är det också viktigt att varje person som barnet knutit an till, är inställt på en varaktig relation till barnet så att det inte förlorar kontakten med den personen. För Lena verkar kontaktmamman ha sett till att relationen dem emellan behålls.

Upphörande och avslutning

Hur kan man förstå det som händer runt upphörande och avslutningar? Varför blev upplevelsen av upphörandet av kontaktfamiljen så olika för Lena och Lars jämfört med de andra tre barnen trots att inte något av barnen gjorde ordentliga avslutningar med sin kontaktfamilj. För Stina, Lisa och Anna blev upphörandet av kontaktfamiljen en svår upplevelse, medan det för Lars och Lena inte upplevdes problematiskt. De verkar snarare vara något generade över sitt handlande. Det mest uppenbara skälet är förstås att Lars och Lena valde själva; de tyckte det var dags att avsluta. De verkar på det sättet vara kompetenta barn.

Men hur kommer det sig att avslutningarna blev som de blev? Med hjälp av anknytningsteorin (Orrenius & Krantz 2002) tolkar jag att föräldrarnas skilsmässa; barnens tidigare separationer och frånvaro av kontakt med pappan har betydelse. Jag vet inte hur Lars och Lenas upplevelser av föräldrarnas skilsmässa ser ut men med tanke på hur gamla de var när de fick kontaktfamilj kan jag förmoda att föräldrarna skildes då Lars och Lena var i 3-4-årsåldern. Man kan också förmoda att mammans och pappans relation inte var särskilt bra eftersom barnet behöver en kontaktfamilj och inte kunde vara hos sin pappa. Jag går tillbaka till de tidigare intervjuerna och ser att Lars och Lena satte in papporna i sitt nätverk när vi ritade deras nätverkskartor. Men jag minns också att Lars beskrev att han inte alls träffade sin pappa och att Lena med eftertryck sa att pappan var väldigt långt bort i hennes nätverk. De vuxna verkar ej ha löst sina konflikter och inte heller ha kunnat separera eller ta avsked av varandra på ett bra sätt. Jag tolkar det som att dessa barn har en särskild sårbarhet inför separationer och troligen inte några bra modeller för hur man tar avsked. Det är förmodligen detta som gör att de inte kan åka till sina kontaktfamiljer och ta ett ordentligt avsked. Samtidigt verkar det inte ha blivit något bekymmer för dem som de beskriver det idag.

Det verkar däremot bli annorlunda för barnet om kontaktfamiljen upphör utan att barnet förstår varför och inte får möjlighet att säga adjö. I Lisas, Stinas och Annas fall har det satt spår. Det är inte någon vuxen som tagit ansvar för att förklara och ge barnen tillfälle att få ta avsked. Johnsson och Regner (2003) fann i sin undersökning att kontaktfamiljsärenden var lågprioriterade och att socialsekreterare endast hade sporadisk kontakt med familjerna. Gunilla Linden (2002) har utvecklat begreppet holding eller ”hållandet” som hon menar är en ofta underskattad kvalitet i socialt arbete. Hållandekvaliteter är kontinuitet, pålitlighet och förutsägbarhet. I det perspektivet skulle insatsen kontaktfamilj kunna ses som en hållande funktion för både barn och förälder under vissa förutsättningar. Socialtjänsten kan bli en viktig del i mesosystemet runt barn och föräldrar och ha denna holding-funktion genom att man håller ramar och överenskommelser, försöker se hela människan, gör goda överlämnanden och följer upp de insatser man gör för ett barn eller en familj.

Barnets delaktighet och barnets kontakt med socialtjänsten

Lars tycker att han fått vara med och bestämma, även om han kanske inte förstod varför han skulle ha en kontaktfamilj. Lena beskriver att det inte fanns utrymme för protester när hon ville stanna hemma. Mamman bestämde att hon skulle fara iväg till sin kontaktfamilj. Man kan skönja en viss kritik mot mamman som trots att hon hade avlastning regelbundet lät barnen vara själva hemma ibland. Utifrån delaktighetsstegen (Rädda Barnen, 1998) bedömer jag att Lars varit i *förstadie till delaktighet- symbolisk delaktighet*. I Lenas fall har det varit *ingen delaktighet- välvilligt vuxenstyre*.

Socialtjänsten har spelat en blygsam roll. Lars tror att han träffat någon socialsekreterare, som dock mest haft kontakt med mamman. Lena har inte alls något minne av att någon från socialtjänsten varit inblandad eller har pratat med henne. Hon funderar över att man fattar beslut om kontaktfamilj över huvudet på barnet. Jag jämför med de ärenden i aktstudien där socialsekreterare ej funnits med under processen. Både barnen i aktstudien och Lars och Lena tar saken i egna händer och väljer att avsluta vistelsen i kontaktfamilj genom att sluta åka dit. Avslutningsmöten har i aktstudien avböjts och för Lars och Lena har det inte varit aktuellt vad de kan minnas.

Vad har kontaktfamiljen haft för betydelse och hur har ungdomarna det idag?

Både Lars och Lena tycker att kontaktfamiljen haft stor betydelse för dem. Hur de har det idag har påverkats av att de har haft kontaktfamilj. Jag tolkar utifrån anknytningsteorin (Orrenius & Krantz 2002) att barnens inre arbetsmodeller utvecklats och stärkts genom kontaktfamiljen. Lars beskriver att han fått en social kompetens som han sett att hans jämnåriga saknat och som han har nytta av idag. Lena tycker att kontaktfamiljen och särskilt kontaktmamman betytt mycket för henne. Hon kan beskriva hur kontaktmammans sätt att vara tillsammans med barn; att barnen alltid varit delaktiga och funnits med i de vuxnas aktiviteter har påverkat henne som mamma i förhållande till hennes barn. Det har enligt utvecklingsekologiskt synsätt varit en interaktion mellan barn och kontaktfamilj som haft betydelse.

Lars och framförallt Lena verkar ha strävat efter och sökt en annan vuxens gensvar och har också fått till stånd en utvecklande dialog med en vuxen i kontaktfamiljen.

Kapitel 6 Sammanfattning

Syftet med min uppsats har varit att belysa om och hur barnperspektivet beaktas när man tillsätter, följer upp och avslutar en insats med kontaktfamilj inom socialtjänsten. Jag har haft särskilt fokus på hur insatsen avslutas. Jag har undersökt 2004 års avslutade kontaktfamiljsärenden i en kommun. I en registerstudie fann jag att pojkar i genomsnitt hade haft kontaktfamilj under 3,5 år och flickor 2,5 år. I en tredjedel av ärendena fann jag att kontaktfamiljsinsatser avslutades på ett så tidigt stadium i processen att de närmast får ses som avbrutna. I denna grupp fanns flest pojkar och pojkarna var yngre än flickorna. I registerstudien kunde jag tydligt se olika mönster för pojkar respektive flickor.

I den fördjupning av registerstudien som aktstudien är fann jag att barnperspektivet inte alltid beaktats. Definitionen av barnperspektiv i detta sammanhang är det som jag tidigare definierat som samhällets barnperspektiv; att barnet är delaktigt genom att barnet ges rätt att uttrycka sin åsikt och få sin åsikt beaktad. Skälen och orsakerna till att kontaktfamilj beviljades följer i stort det man funnit i tidigare undersökningar om kontaktfamilj som insats inom den sociala barnvården. Orsakerna var främst avlastning för förälder, att utvidga nätverket för barnet och/eller behov av en manlig förebild. Det utkristalliserades olika nivåer av barnperspektivet oberoende av orsaken till kontaktfamilj. Den första nivån var att barnet inte alls var med i processen eller tillfrågades. Det var oklart om barnet överhuvudtaget förstod att det haft en

insats från socialtjänsten och någon särskild avslutning med barnet var aldrig aktuell. Den andra nivån var att man från socialtjänsten hade en sporadisk kontakt med barnet under tiden som kontaktfamilj fanns. Det framgick inte av akten att barnet varit med från början i processen. Vad barnet tyckte om att vara i sin kontaktfamilj framgick inte heller. Att kontaktfamiljen avslutades skedde inte planerat utan barnet tog saken i egna händer och lät helt enkelt bli att åka till sin kontaktfamilj. När socialtjänsten erbjöd en avslutningsträff avböjdes detta av barn och förälder. På den tredje nivån framgick ett tydligt barnperspektiv för några barn där man låtit barnet vara med redan från början då insatsen med kontaktfamilj aktualiserades. Barnen var delaktiga och tog initiativ till att insatsen avslutades när de tyckte att de inte längre ville åka till sin kontaktfamilj eller behövde den längre. Barnen hade ordentliga avslutningar med sina kontaktfamiljer där även socialtjänsten deltog. Man kan också jämföra de tre nivåerna med samhällets, de vuxnas och barns eget barnperspektiv som jag definierat i inledningen.

I den tredje studien där barn och ungdomar intervjuats fann jag att man inte haft ett barnperspektiv enligt min tidigare angivna definition. Socialtjänsten har inte funnits med på ett aktivt sätt och inte heller efterfrågat barnens synpunkter under processen. Avslutningarna av kontaktfamiljen har för dessa barn/ungdomar följt två mönster. Några barn där kontaktfamiljen ”försvunnit” eller avslutats på ett för dem plötsligt sätt upplevde inte att någon förklarade för dem varför det skedde. De hade svåra upplevelser av separationen från kontaktfamiljen. De skulle ha velat ta adjö av kontaktfamilj och andra barn som de lärt känna, men de tyckte sig inte ha någon påverkansmöjlighet. I det andra mönstret hade barnen haft sina kontaktfamiljer under flera år och knutit an till kontaktfamiljen. De hade goda erfarenheter av att ha haft kontaktfamilj. När de kom i tonåren tyckte de inte längre att de ville åka till landet där kontaktfamiljen bodde. De förmådde inte avsluta kontakten på ett planerat sätt utan sa till sina mammor att de inte ville åka bort längre och avbröt kontakten utan att ta avsked från sin kontaktfamilj.

Kapitel 7 Slutdiskussion

Jag känner mig privilegierad som fick möjlighet att möta Lars och Lena igen och ta del av deras berättelser. De har för mig beskrivit vad en kontaktfamilj kan betyda för ett barn på flera olika plan. Att barn verkligen är aktivt handlande subjekt tycker jag att de tydligt beskriver. Trots att insatsen varit till för mamman som avlastning har de tagit för sig av det de behövt.

Beskrivningen Lars ger om när kontaktpappan tog med honom efter en utflykt och visade sina skjutna rådjur i ladugården har jag funderat en del över. Lars uttalande är starkt när han säger att han nästan kände som han var kontaktpappans son. Jag försöker förstå symboliken i detta; att kontaktpappan var jägare och ville inviga pojken i jaktens mysterier som något sorts mandomsprov.

Det som från början väckte mitt forskningsintresse är den föreställning jag haft sedan jag intervjuade Stina, Lisa och Anna att det är viktigt med planerade avslutningar för barn som har kontaktfamilj. Jag har ansett att det är socialtjänstens ansvar att särskilt för barnens skull se till att avslutningen av en kontaktfamilj sker på ett bra sätt. När jag nu intervjuar Lena och Lars som unga vuxna och hör hur deras avslutningar gick till så blir jag konfunderad. De hade haft sina kontaktfamiljer under många år och jag hade en föreställning om att avslutningen skulle ske på ett planerat sätt. Jag tänkte att det särskilt för dessa barn skulle ha fungerat så med tanke på deras berättelser att de haft det bra i sin kontaktfamilj. Men så var det inte. När jag hört bådas berättelser fick jag lust att som rumpnissen i boken om Ronja Rövardotter utbrista: ”voffor gör di pådette viset?” Att barnen hade gjort på liknande sätt trots olika ålder och skilda kön förundrade mig ännu mer.

Avsked är ett svårt kapitel. Barn som varit med om tidiga separationer kan ha svårt att ta avsked. För de ungdomar jag intervjuar verkar avslutet från kontaktfamiljen dock inte ha satt särskilt djupa spår och de funderar inte så mycket över hur avslutningen blev. De har så många positiva erfarenheter från sin kontaktfamilj med sig, där de blev accepterade för den de var. Ur den aspekten kan jag tycka att de vuxna har haft ett barnperspektiv. Vad skulle hänt om socialtjänsten försökt ordna ett avslutningsmöte med kontaktfamiljen för dessa barn? Jag tror att det förmodligen inte blivit av eftersom någon socialsekreterare inte funnits med som aktiv part under tiden kontaktfamilj fanns. Jag tycker det visar sig i mina studier att barnen måste göras delaktiga redan från början i processen för att socialtjänsten ska ha möjlighet att följa barnen i kontaktfamiljprocessen. Det är viktigt att ha samtal med barn för att förklara och efterfråga barnens egen dagordning. Socialtjänsten måste finnas med på ett tidigt stadium och vara tydlig med vilken funktion man har. Socialtjänsten måste alltid också se till det enskilda barnets situation och göra en individuell bedömning utifrån vad barnet själv uttrycker. För att kunna göra en sådan bedömning behöver socialtjänsten ha funnits med under processen och lärt känna barnet och barnet lärt känna socialsekreteraren.

Man måste därför ställa sig frågan om det är så att kontaktfamiljsärenden kan/ska vara lågprioriterade och i så fall fråga sig på vilket sätt socialtjänsten kan/ska vara inblandad. Vad betyder det barnperspektiv man bekänner sig till i lagstiftning och riktlinjer för socialtjänsten i praktiken?

Något som gör mig bekymrad är den grupp barn som är syskon och som behandlats som en gruppansökan. Barnens individuella behov och särart beaktas inte alls och det verkar inte som att man pratar med barnen över huvudtaget. Är det så att vi inom socialtjänsten har svårt att hantera stora syskonskaror? Ändå är ju varje barn unikt med sina särskilda behov och omständigheter. Barnen lever i olika "barndomar". När man går till beskrivningar som olika personer ger av sin barndom blir det tydligt att de trots att de växt upp i samma familj beskriver helt olika uppväxtmiljöer. Ett belysande exempel är Jan Myrdals beskrivning av sin barndom i boken "Tolv på det trettonde" jämfört med systemen Kaj Fölsters beskrivning i "De tre löven".

I kunskapsöversikten om kontaktfamiljer skriver Andersson och Bangura Arvidsson (2001) att när barn är under tolv år är de helt enkelt barn, inte pojkar och flickor.

Jag har uppmärksammat att barnperspektivet i min studie även kan vara ett könsperspektiv. När jag studerar avslutade kontaktfamiljsärenden framträder ett mönster där pojkar har insatsen längre tid, men innan insatsen blivit etablerad är risken större att den avbryts för pojkar. Kan en kontaktfamilj betyda olika saker för pojkar och flickor? Vilken är kunskapen om pojkars och flickors sociala problem? Är det traditionella föreställningar om kön och kvinnlighet och manlighet inom det sociala barnvårdsarbetet som spelar in (Hamreby, 2004)?

Gunvor Andersson (2002) har lyft fram fosterbarn ur ett könsperspektiv och det är kanske dags att även lyfta fram barnet i kontaktfamilj ur ett könsperspektiv.

Jag tycker att jag kan skönja en skillnad i delaktighet för pojkar och flickor. Det jag funderar över är om det är ålder och mognad som får genomslag och är avgörande för att man låter flickor i högre grad få vara delaktiga. Får flickor i större utsträckning uttrycka sin åsikt och sina åsikter beaktade därför att vuxna anser att de är mer mogna?

Utifrån min egen erfarenhet av att ha vistats i sommarhem vill jag nämna en skrift som Socialstyrelsen gav ut redan 1980 med titeln "Barn och separationer". Där diskuteras olika slags separationer och vad de kan betyda för barn. Man tar som ett exempel upp sommarhem

eller feriehem, som jag kan se är en sorts föregångare till kontakthem/kontaktfamiljer. Med feriehemmen hade man en tanke att barn skulle få det bättre ur fysisk synpunkt. ”Bakgrunden till denna sommarbarnsverksamhet var att bleka, klena, fattiga barn från storstädernas bakgårdar skulle få komma ut på landet till stabila bondfamiljer i trygga omständigheter, äta upp sig och bli friska och bruna.” (sid 37). En intensivstudie av nittio barn i tre-fyraårsåldern av Fabó Jonsson (1976) visade att de allra flesta barn reagerade positivt på feriehemsvistelse. Uppgifterna byggde dock uteslutande på enkät-och intervjusvar från vuxna och enligt forskarna är det troligt att barnen har reagerat på separationerna. En intressant uppgift var att de allra flesta sommarföräldrarna sade att de själva inte skulle skicka sina egna barn som sommarbarn. Man resonerar i skriften omkring att väga de nackdelar som en separation kan medföra mot de fördelar som barnet får genom placeringen i sommarhem. Man säger till sist att som regel får man vara nöjd med att vistelsen är en positiv upplevelse för barnet. Hur man kan veta att vistelsen är positiv för barnet eller ej sägs det dock inte något om.

Jag har slutligen funderat över vilken skillnaden är att som vuxen se tillbaka på sin barndom jämfört med när man är barn och beskriver hur det är här och nu. Är det så att vuxenperspektivet tar överhand? Jag tycker när jag lyssnar till Lena och Lars idag att de ger svar som är så positiva och undrar om de har glömt det som var besvärligt. Samtidigt kan jag jämföra med deras intervjuer som barn och de var positiva även då. För dem verkar insatsen kontaktfamilj ha haft stor betydelse i deras utveckling. Andersson (2002) skriver ”det är den mening eller innebörd som personen ger ett fenomen, som är verksam i interaktionen”(sid 189). Jag tror att bilden av kontaktfamiljers betydelse kanske skulle ha blivit annorlunda och fått en något mindre ljus framtoning från de ungdomar som jag ej fick kontakt med och inte kunde intervjuas. Hur upplevelsen blir för barnen är enligt min mening beroende på många faktorer; bland andra hur sårbara barnen är, hur barnets anknytningsmönster ser ut, och kanske också om barnet är en pojke eller flicka samt vilken delaktighet pojken eller flickan ges. Med hänsyn till detta anser jag att det är viktigt att fortsätta utforskandet av kontaktfamiljers betydelse för barn.

Källförteckning

Referenser

- Andersson, Kristina , Andersson, Leif & Thorsen, Eva (2001) *Utredningsmetod avseende barn och ungdomar. Baserad på anknytningsteori och sociallagstiftning*. Atreimi Örebro
- Andersson, Gunvor (1991) *Socialt arbete med småbarn* Studentlitteratur Lund
- Andersson, Gunvor (2002) ”Fosterbarn ur ett könsperspektiv” i *Nordisk Socialt Arbeid* 2002 nr 1 s 34-41
- Andersson, Gunvor (2002) ”Utvecklingssekologi och sociala problem”. I i Meuwisse& Swärd *Perspektiv på sociala problem* sid 185 – 198 Natur och kultur
- Andersson Gunvor& Arvidsson Bangura, Maria (2001)*Vad vet vi om insatsen kontaktperson/-familj? En kunskapsöversikt* Meddelanden från Socialhögskolan Lund 2001:1
- Barth, Richard (1991) “Swedens contact family program” *Public Welfare* summer 1991
- Berg Eklundh, Lotta (2002) *39 kontaktfamiljer-en studie av förväntningar och motiv* 20-poängs uppsats Socialhögskolan Stockholm
- Bowlby, John (1969/1982) *Attachment and loss Vol 1 Attachment* New York: Basic Books, 2:a rev upplagan 1982
- Broberg, Anders(2004) ”Barns behov och föräldrars omsorgsförmåga i ljuset av anknytningsteori i ”Att knyta an, en livsviktig uppgift Allmänna barnhusets skriftserie 2004:2
- Broadhurst, Karen (2003) “Engaging parents and carers with family support services: what can be learned from research on help-seeking?” *Child and family social work* 2003 8 pp 341-350
- Crafoord, Clarence (2001) *Införlivanden Om den utvecklande dialogens betingelser* Natur och kultur
- Crafoord, Clarence(1993) *Barndomens återkomst. En psykoanalytisk och litterär studie* . Natur och Kultur
- Denscombe, Martyn(2000) *Forskningshandboken-för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna* Studentlitteratur Lund
- Elvhage, Gudrun (1984) *Kontakthemverksamhet i Uppsala* D-Uppsats Socialhögskolan i Stockholm
- Eriksson, Erik H.(1965) *Barnet och samhället* Natur och kultur
- Faver,Catherine A., Crawford, Sharon L, Combs-Orme, Terri (1999) “Services for child maltreatment: challenges for research and practice” *Children and youth services review* vol 21 no2 pp 89-109
- Gough, David & Penn, Helen (2002) “The price of a loaf of bread: some conceptions of family support” *Children & society volume* 16 sid 17-32
- Fölster, Kaj (1992) *De tre löven En myrdalsk efterskrift* Albert Bonniers förlag
- Hamreby; Kerstin (2004) *Flickor och pojkar i den sociala barnvården-föreställningar om kön och sociala problem under 1900-talet* Umeåuniversitet Institutionen för socialt arbete nr 43/ 2004

- Hartman, Sven G (1991) *Barns tankar om livet* Natur och kultur
- Hessle, Sven (2003) *Fokus på barn, familj och nätverk* Förlagshuset Gothia
- Horwath, Jan & Morrisson, Tony(2004) “.Assessing children in need”. Kap 5 I “*The child’s world* Jessica Kingsley Publishers
- Johnsson, Lisbeth & Regné Margareta (2003) *Ensamma föräldrar och vanliga familjer* Göteborgs universitet, Inst för socialt arbete Skriftserien 2003:8
- Killén, Kari (2000) *Barndomen varar i generationer* Wahlström & Widstrand
- Kirk, Rosalind H, “Family support: The roles of Early years’centres” *Children & Society* Volume 17(2003) sid 85-99
- Kjoerholt, A.T. (1991) ” Barneperspektivet Romantiske frihetslengsler og en nostalgisk soeken etter en tapt barndom, eller nye erkjennelsesdimensjoner” i *Barn- nytt fra forskning om barn i Norge* 1991:1. Trondheim: Norsk Senter for barneforskning
- Lagerberg, Dagmar & Sundelin, Claes(2003) *Risk och prognosi i socialt arbete med barn* Förlagshuset Gothia
- Lange, Anna-Lena (1996) *Från uppväxttid till vuxenliv* Lärarhögskolan i Stockholm, Institutionen för specialpedagogik
- Lindén, Gunilla (2002) ”Psykodynamiska perspektiv på sociala problem” sid 199-227 i Meuwisse & Swärd Natur och kultur *Perspektiv på sociala problem*
- Lindén, Karin (2001) *Kontakt på kontrakt-om kontaktfamiljers betydelse för familjer inom socialtjänsten* FoU-Södertörn skriftserie nr 16/01
- Myrdal, Jan(1989) *Tolv på det trettonde. En berättelse* Norstedts
- Nilsson, Björn, (1996) *Socialpsykologi* ,Studentlitteratur Lund
- Orrenius, Ann Mari & Krantz, Anna (2002) *Om föräldrars anknytning-Hur barns problem kan förstås i ljuset av föräldrarnas förflutna* Mareld och Ericastiftelsen
- Rasmusson, Bodil (1998) *Stadsbarndom-Om barns vardag i en modern förort* Meddelanden från socialhögskolan Lund 1998:7
- Sandbaek, Mona (2004) " Barn i hjelpeapparatet-kompetante og sårbare aktörer" *I nordisk socialt arbeid* 2004 nr 2 sid 98-109
- Sandbaek, Mona (1999) "Adult images of childhood and research on client children" *International journal of social research methodology*, 2:3, sid 191-202
- Starrin, Bengt, Larsson, Gerry, Dahlgren Lars & Styrborn Sven (1991) *Från upptäckt till presentation. Om kvalitativ metod och teorigenerering på empirisk grund* Studentlitteratur Lund
- Stern, N.D. (1985) *The interpersonal world of of the infant* .New York: Basic books svensk översättning *Spädbarnets interpersonella värld* Stockholm: Natur och Kultur 1991
- Sundell, Knut, Humlesjö, Eva & Carlsson , Mona (1994) *Att hjälpa sin nästa. En undersökning av kontaktfamiljer i Stockholm* Stockholm socialtjänsten, FOU-rapport nr 15

Tiller, Per Olav (1991) ”Barneperspektivet- om åse og bli sett. Vårt perspektiv på barn- eller omvendt? ” i *Barn- nytt fra forskning om barn i Norge* 1991:1 sid 72-77 Trondheim: Norsk Senter for barneforskning

Trost, Jan (2005) *Kvalitative intervjuer* Studentlitteratur Lund

Torstenson-Ed, Tullie (2003) *Barns livsvärld. Genus, etnicitet, generation, särskilt stöd och värderingar i skolan* Studentlitteratur, Lund

Winnicott. D.W.(1969) *The child, his family and the Outside World* i svensk översättning *Barnet, familjen och omvärlden* Natur och Kultur 1983

Andrahandsreferenser

Ainsworth, M.D.S., Blehar, M.C., Waters,E. & Wall, S(1978) *Patterns of Attachment. A psychological Study of Strange Situations*, Hillsdale, NJ: Erlbaum

Arnstein S (1969) ”The ladder of participation” ur *The journal of American institute of Planners* Vol 35

Bronfenbrenner, Urie (1979) *The ecology of cognitive development. Experiments by nature and design*. Cambridge, Mass: Harvard University Press

Corsaro, W.A. (1981) “Entering the Childs World-Research Strategies for Field Entry and Data Collection in a Preschool Setting” I Green, J & Wallat, C *Ethnography and Language in Educational Settings*. New Jersey: Ablex Publ.Corp

Crafoord, C. (1993) *Barndomens återkomst. En psykoanalytisk och litterär studie*. Stockholm: Natur och Kultur

Daro, D(1999) “Healthy Families America: Using research in going to scale”. *The Future of Children* 9:11 152-176

Fabò Jonsson, C mfl. *Heldygnsomsorg-en studie om feriebarn utförd vid Stockholms sommarbarnsbyrå* 1976

Fine, G.T. & Sandstrom, K.L. (1988) *Knowing children. Participant Observations with minors*. Newbury Park: Sage Publications

Garbarino, James. Dubrow, Nancy, Kostelny, Kathleen & Pardo, Carole (1992) *Children in danger. Coping with the consequences of community violence*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers

Gould, A (1988) *Conflict and Control on Welfare policy: The Swedish experience*. London: Longman

Gullestad, M. (1990) ”Barnas egen kultur-finnes den? Tanker om barns aktive samfunnsdeltakelse” i *Barn-nytt fra forskning om barn i Norge*, 1990:4 Trondheim: Norsk senter for barneforskning

James A. and Prout A. (1997a) Constructing and reconstructing Childhood (2 nd ed)
London The Falmer Press

Jenks, C. (red) 1992, orig. 1982) The Sociology of Childhood. Essential readings. Gregg
Revivals.

LaMar, Donna (1992) Transcending turmoil. N.Y:Insight Books

Lansdown, G. (1994) "Children`s rights" In B Mayall (ed) Children`s Childhoods Observed
and Experienced.(London The Falmer Press

Lansdown G. (1995) "Children`s right to participation: a critique". In C.Cloke and M. Davise
(eds) Participation and Empowerment in Child Protection (London

Martinsson, H.(1935) Nässlorna blomma Stockholm: Bonniers

Prochaska, J & di Climente, C (1992) "In search of How people change "American
Psychologist vol 47 sid 1102-1114

Qvortrup, J (1994) "Childhood matters: an introduction". In J.Qvortrup, M.Bardy, G.Sagrittqa
and H. Wintersberger (eds) Childhood Matters Social Theory, Practice and Politics (
European Centre Vienna: Avebury

Rutter, Michael (2000) "Resilience considered: Conceptual considerations, empirical findings,
and political implications".I: Jack P Shonkoff& Samuel J Meisels (red) Handbook of early
childhood intervention. Cambridge: Cabridge University Press

Sinclair, R (1996) Editorial. Children & Society 10 (2) 87-89

Sundelin Wahlsten, Viveka(1991) Utveckling och överlevnad. En studie av barn i
psykosociala riskmiljöer. Stockholms universitet. Pedagogiska institutionen

Tiller, P.O. (1988) " Barn som sakkundige informanter" i Jensen, I.K.M. (red) Interview
med born
Rapport 889. Köbenhavn: Socialforskningsinstitutet.

Trupin,E mfl (1993) "Children on child protective service caseloads:Prevalence and nature of
serious emotional disturbance" Child Abuse and Neglect 17, 345-355

Offentligt tryck

Skolverkets rapport 1998, Barnomsorgen i siffror. Raport nr 152

Skolverkets rapport 2000, Barnomsorg och skola i siffror 2000, del 2 rapport 185.

Konventionen om barnets rättigheter, Regeringskansliet UD info dec 2003

SOU 1979/80:1 " Om socialtjänsten"

SFS 1980:620 Socialtjänstlagen; trädde i kraft 1982

SOU 1996/97:124 ändring i socialtjänstlagen

Socialtjänstlagen (2001:453) med ändringar och tillägg 5 juni 2003

Socialstyrelsen SOA-projektet (1980) *Om barn och separationer*

Socialstyrelsen (2005) Individ och familjeomsorg- Lägesrapport 2004

Övriga källor

Delaktighetsstegen ur Rädda Barnens utbildningsmaterial om barnkonventionen för barnpiloter, 1998.

Schantz, Yvonne (1995) *Kontaktbarn inlemmad eller utlämnad*. Rapport från ett utvärderingsprojekt om barns upplevelser av att ha kontaktfamilj. Stencil

Socialstyrelsens hemsida www.sos.se Information om BBIC; Barns behov i centrum

Bilaga 1 Intervjuguide barn o ungdomar

Jag börjar med att berätta lite om min undersökning och uppsats? Varför jag är intresserad av att intervjua dem igen. Vad jag ska skriva min uppsats om och varför. Fråga vad de kommer ihåg av intervjun. Jag berättar lite om vad jag kommer ihåg av deras intervju.

Hur har ungdomarna det idag?

Hur var det under tiden de hade kontaktfamilj

Vad var orsaken till att de fick de kontaktfamilj?

Pratade socialsekreterare med dem under tiden kontaktfamilj fanns?

Hur upplevde de tiden i kontaktfamiljen?

Berätta om konkreta händelser som var särskilt betydelsefulla.

Hur kom det sig att kontakthemmet avslutades? Orsaken?

Upphörandet av kontaktfamiljen

Hur gick det till när kontaktfamiljen upphörde? Vem bestämde detta?

Var det något som de ville skulle ske? Pratade någon med dem innan?

Beskriv konkret hur det gick till när kontaktfamiljen upphörde?

Skulle de ha velat ha det annorlunda?

Om de tänker tillbaka på tiden i kontaktfamiljen?

Vad tycker de att kontaktfamiljen betytt för dem?

Är det någon person eller något annat som har betytt något särskilt för dem?

Kontakten idag

Har de någon kontakt med någon i kontaktfamiljen idag? På vilket sätt och med vem?

Om de inte har kontakt idag är det något de skulle de vilja ha?

Bilaga 2 Brev till informanter

Hej

Jag heter Yvonne Schantz och arbetar inom socialtjänsten i Uppsala kommun.

För ungefär 10 år sedan intervjuade jag flera barn och ungdomar om hur det var att ibland åka till en kontaktfamilj och Du var en av dem som jag då intervjuade. Jag vill nu göra en uppföljning av dessa intervjuer i samband med att jag läser på en magisterkurs på Socialhögskolan i Lund. Jag hoppas få intervju Dig igen för att få reda på vad barn och ungdomar tycker om att ha en kontaktfamilj. Jag skulle vilja veta vad som har varit bra och vad som har varit mindre bra..

Syftet för mig med att göra uppföljningen är att socialtjänsten ska få kunskap om vad som är viktigt att tänka på när man ska tillsätta en kontaktfamilj för ett barn.

Ditt deltagande är helt frivilligt och min intervju med Dig kommer att behandlas konfidentiellt.

Intervjuerna kommer att användas som underlag för min uppsats där det inte går att utläsa vad enskilda personer uttalat. Det är endast uppsatsen som socialtjänsten kommer att få ta del av. Det vill säga att själva intervjumaterialet är det ingen som får del av förutom mig.

Min handledare för uppsatsarbetet är Fil Dr/Ph D vik universitetslektor Maria Bangura Arvidsson.

Jag kommer att höra av mig till dig den närmaste tiden, men du får också gärna ringa mig om du har några frågor eller funderingar. Jag finns på mobilnr 0708-248498.

Vänliga hälsningar

Yvonne Schantz

Bilaga 3 Frågemanual till akter

1. På vilket sätt initierades ärendet: ansökan eller anmälan?
2. Finns barnets synpunkter med i utredningen, direkt eller indirekt?
3. Orsak till att insatsen kontaktfamilj beviljas?
4. Framkommer behov hos barnet utifrån BBIC:s behovsområden som ska tillgodoses med insatsen?
5. Formuleras mål med insatsen? Vad i så fall?
6. Är syftet med insatsen främst utifrån förälders behov eller främst utifrån barnets behov?
7. Hur involverades barnet när insatsen påbörjades?
8. Hur har socialtjänstens kontakt med barnet sett ut under tiden som kontakthemmet funnits?
9. Hur länge varade insatsen? Avslutades kontakthemmet med att en ny kontaktfamilj tillsattes eller blev det en ny annan insats eller ingenting?
10. Orsak till byte eller att insatsen avslutades? Ansågs målet uppnått? På vilket sätt togs barnperspektivet tillvara?
11. Hur initierades avslutet? Av vem? Varför?
12. Hur gick avslutningen till? Hur såg kontakterna med barnet ut under avslutningsprocessen?